

**LOKALNE
BADANIA
SPOŁECZNE**
WSPIERAMY LOKALNĄ POLSKĘ!

Raport z badań Potencjał warmińsko-mazurskich podmiotów ekonomii społecznej do realizacji usług społecznych w latach 2023-2030

Lokalne Badania Społeczne dla Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Urzędu
Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

Spis treści

1. Wprowadzenie.....	5
2. Metodologia i koncepcja badawcza	8
3. Streszczenie.....	15
4. English summary	19
5. Opis wyników badania.....	22
5.1 Podstawowe regulacje prawne	22
5.2 Analiza zasobów i potencjału PES/PS w kontekście realizacji usług społecznych.....	34
5.3 Doświadczenia CUS w kontekście zlecenia usług społecznych PES/PS	60
5.4 Doświadczenia OWES w zakresie wzmacniania PES/PS jako wykonawców usług społecznych	67
5.5 Perspektywa instytucji regionalnych	72
6. Rekomendacje i wnioski.....	75

Wykaz skrótów:

AOON – Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej
AKSES - System Akredytacji i Standardów Działania Instytucji Wsparcia Ekonomii Społecznej
CATI – Komputerowo Wspomagany Wywiad Telefoniczny
CIS – Centrum Integracji Społecznej
CUS – Centrum Usług Społecznych
DI - deinstytucjonalizacja
ES – Ekonomia Społeczna
FGI – Zogniskowany Wywiad Grupowy
FEWiM – Program Regionalny Fundusze Europejskie dla Warmii i Mazur na lata 2021-2027
IDI – Indywidualny Wywiad Pogłębiony
IZ – Instytucja Zarządzająca RPO WiM 2014-2020
JST – Jednostka Samorządu Terytorialnego
KGW – Koło Gospodyń Wiejskich
KIS – Klub Integracji Społecznej
KIPUS – Koordynator Indywidualnych Planów Usług Społecznych
KPRES - Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej
KRS – Krajowy Rejestr Sądowy
MOPS – Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
MFiPR – Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej
MRiPS – Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej
OPS – Ośrodek Pomocy Społecznej
OSL – Organizowanie społeczności lokalnej
OUS – Organizator Usług Społecznych
OWES – Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
PCPR – Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
PES – Podmiot Ekonomii Społecznej

PKB – Produkt Krajowy Brutto

PO – Program Operacyjny

PS - Przedsiębiorstwo Społeczne

PUP – Powiatowy Urząd Pracy

ROPS – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa
Warmińsko-Mazurskiego

RPO WiM 2014-2020 – Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko-Mazurskiego
na lata 2014-2020

US – usługi społeczne

WRPRESiS - Wojewódzki Program Rozwoju Ekonomii Społecznej i Solidarnej Warmia i Mazury
2021-2025

W-MKRES – Warmińsko-Mazurski Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej

WTZ – Warsztat Terapii Zajęciowej

ZAZ – Zakład Aktywności Zawodowej

EFS – Europejski Fundusz Społeczny

1. Wprowadzenie

Firma Lokalne Badania Społeczne przeprowadziła badanie pn. „Potencjał warmińsko-mazurskich podmiotów ekonomii społecznej do realizacji usług społecznych w latach 2023-2030” na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (dalej: ROPS). Badanie zostało zrealizowane w ramach projektu pozakonkursowego „Ekonomia Społeczna na Warmii i Mazurach”, Działanie 11.3 Wspieranie przedsiębiorczości społecznej i integracji zawodowej w przedsiębiorstwach społecznych oraz ekonomii społecznej i solidarnej w celu ułatwienia dostępu do zatrudnienia, Poddziałanie 11.3.2 Koordynacja ekonomii społecznej Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020.

W kontekście perspektyw rozwoju ES w regionie kluczowe znaczenie mają działania na rzecz tworzenia systemu powszechnie dostępnych i profesjonalnych usług społecznych. Szczególnie ważną rolę mogą wypełniać podmioty ekonomii społecznej (PES), które wchodzą (lub mogą wchodzić) w rolę usługodawców (wykonawców ww. usług na rzecz społeczności lokalnych). W ramach niniejszego badania pozyskane zostały informacje na temat potencjału i możliwości realizacji usług społecznych przez PES w województwie warmińsko-mazurskim.

Uzyskane wyniki posłużą realizacji działań na rzecz wzmocnienia istniejących zasobów oraz budowania potencjału PES (w tym przedsiębiorstw społecznych – PS) jako ważnego aktora systemu usług społecznych w regionie, w tym również w kontekście procesu deinstytucjonalizacji. W szerszym ujęciu rezultaty badania zostaną wykorzystane do usprawnienia systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie warmińsko-mazurskim. W szczególności wyniki badania będą użyteczne na etapie wdrażania Warmińsko-Mazurskiego Planu Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji, programu Fundusze Europejskie dla Warmii i Mazur na lata 2021-2027 (FEWiM) oraz na potrzeby projektu koordynacyjnego ROPS w ramach programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego (FERS).

Cel badania:

Głównym celem badawczym była ocena potencjału warmińsko-mazurskich podmiotów ekonomii społecznej (PES), w tym przedsiębiorstw społecznych (PS), pod kątem realizacji usług

społecznych, zgodnie z Warmińsko-Mazurskim Planem Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji. Na podstawie badania dokonana została identyfikacja zasobów i potencjału aktywnych PES/PS w kontekście możliwości realizacji usług społecznych w latach 2023-2030. Ważnym aspektem było również określenie rekomendacji w zakresie sposobów wzmocnienia zdolności sektora ekonomii społecznej do współtworzenia systemu usług społecznych w regionie, w tym zwłaszcza wchodzenia w rolę usługodawców przez PES/PS.

Cele szczegółowe:

- Ocena aktualnych możliwości PES/PS w kontekście realizacji usług społecznych oraz określenie działań niezbędnych do ich zwiększenia,
- Analiza rozwiązań stosowanych w centrach usług społecznych (CUS) w regionie w zakresie zlecania realizacji usług społecznych PES/PS,
- Analiza rozwiązań stosowanych w ośrodkach wsparcia ekonomii społecznej (OWES) w zakresie wzmocnienia PES/PS jako wykonawców usług społecznych wraz z opracowaniem rekomendacji dotyczących zwiększenia roli i wsparcia OWES w tym obszarze.

Badaniem objęte zostały następujące podmioty i osoby:

- Podmioty ekonomii społecznej (PES), przedsiębiorstwa społeczne (PS), podmioty reintegracyjne: centra integracji społecznej (CIS), kluby integracji społecznej (KIS), zakłady aktywności zawodowej (ZAZ), warsztaty terapii zajęciowej (WTZ), koła gospodyń wiejskich (KGW),
- Instytucja Zarządzająca RPO WiM na lata 2014-2020 dla Osi 11 Włączenie Społeczne (ROPS),
- Centra Usług Społecznych (CUS) w regionie,
- ROPS,
- akredytowane Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES):
 - a) Ośrodek Wspierania Inicjatyw Ekonomii Społecznej w Elblągu,
 - b) Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Elku,

- c) Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Nidzicy,
- d) Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Olsztynie.

Badanie zostało zrealizowane z uwzględnieniem różnych aspektów tj. zakresu czasowego, terytorialnego, przedmiotowego i podmiotowego, założeń badawczych, pytań badawczych, celu głównego i celów szczegółowych oraz odbiorców badania (w kontekście formułowanych rekomendacji). Analizy przeprowadzone w ramach niniejszego przedsięwzięcia uwzględniają podział terytorialny na 4 subregiony i działające w nich akredytowane OWES, co umożliwiło zestawienie zebranych informacji i dokonanie wszechstronnych porównań.

Ilustracja 1. Mapa województwa warmińsko-mazurskiego z podziałem na powiaty i subregiony¹

W województwie warmińsko-mazurskim prowadzą działalność następujące ośrodki wsparcia ekonomii społecznej:

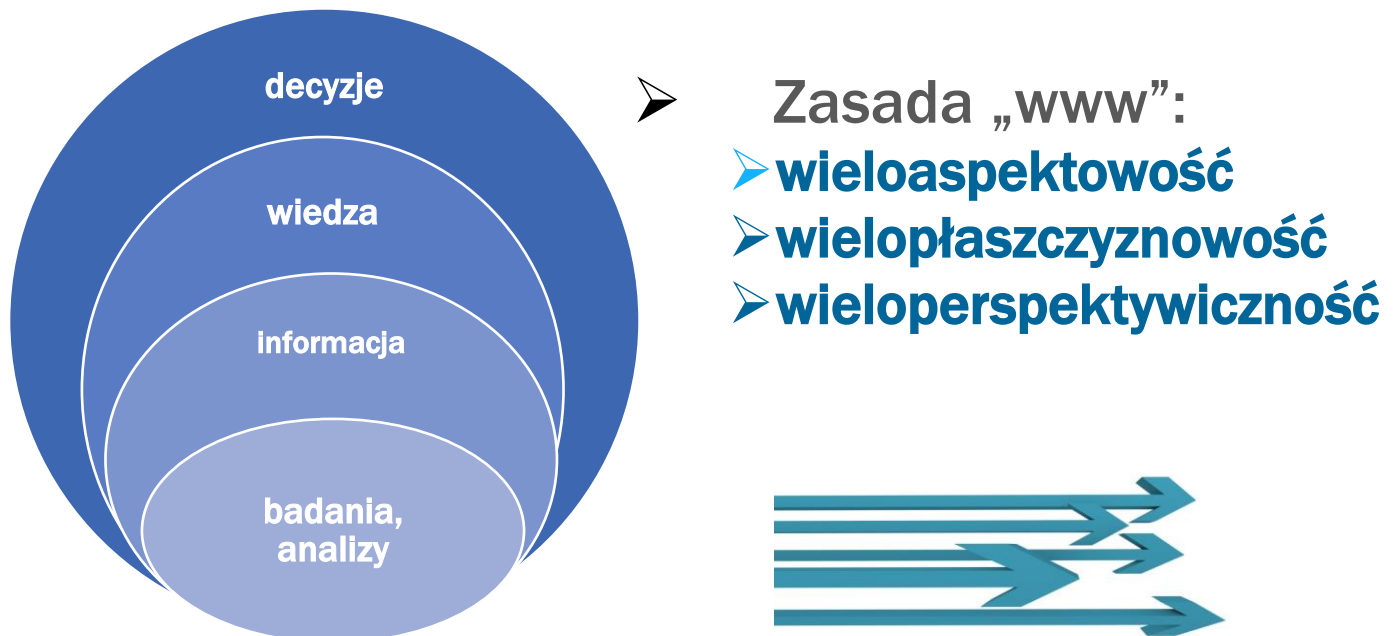
¹ Opracowanie własne na podstawie mapki źródłowej:
https://pl.wikipedia.org/wiki/Podzia%C5%82_administracyjny_wojew%C3%B3dztwa_warmi%C5%84sko-mazurskiego#/media/Plik:Powiaty.png, data dostępu: 18.06.2023 r.

- I obszar (ełcki) - powiaty: ełcki, giżycki, gołdapski, piski, olecki, węgorzewski (Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Ełku),
- II obszar (olsztyński) – powiaty: olsztyński grodzki, olsztyński ziemski, bartoszycki, lidzbarski, kętrzyński, mrągowski (Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Olsztynie),
- III obszar (nidzicki) – powiaty: nidzicki, szczywieński, działdowski, nowomiejski (Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Nidzicy),
- IV obszar (elbląski) – powiaty: elbląski grodzki, elbląski ziemski, braniewski, ostródzki, iławski (Ośrodek Wspierania Inicjatyw Ekonomii Społecznej w Elblągu).

2. Metodologia i koncepcja badawcza

Podjęcie metodologiczne

Ilustracja 2. Podejście badawcze oparte na zasadzie trzech „w”

Zrealizowany został **cykl badawczy**, polegający na zastosowaniu **różnych, wzajemnie komplementarnych metod i technik badawczych** (ilościowych i jakościowych, z przewagą tych ostatnich), zgodnie z zasadą **triangulacji metodologicznej**. Co istotne, triangulacja objęła

nie tylko kwestie związane z podejściem metodologicznym, ale również łączenie różnych źródeł danych oraz perspektyw (grup docelowych). Takie podejście pozwoliło uzyskać możliwie pełną wiedzę i, w konsekwencji, przyczyniło się do sformułowania trafnych wniosków i rekomendacji z badań. **Badania ilościowe** pozwoliły na uzyskanie „twardych” danych, które posłużyły do zdiagnozowania sektora i systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie warmińsko-mazurskim w kontekście rozwoju usług społecznych. **Badania jakościowe** zostały przeprowadzone przy użyciu „miękkich”, „rozumiejących” metod. Zastosowane narzędzia i techniki badawcze pozwoliły na określenie sposobu myślenia respondentów, w tym dotarcie do ich – nierzadko ukrytych lub nieuświadomionych – opinii czy motywacji. Uzyskany obraz jest wielowątkowy, wielopłaszczyznowy, a także – ze względu na możliwość zestawienia i porównania opinii różnych grup respondentów – wieloperspektywiczny („zasada WWW”). Niniejszy projekt badawczy miał charakter **kompleksowego, wieloetapowego i rozłożonego w czasie przedsięwzięcia**.

Sposób przeprowadzenia badania miał wymiar partycypacyjny. Oznacza to, że badacze nie byli wyłącznie zewnętrznymi obserwatorami. Partycypacyjność tę należy rozumieć jako otwartość badaczy na dyskusję z badanymi oraz wypracowanie wspólnych konkluzji. Niezmiernie istotne było również podzielenie się przez zespół badawczy wstępnymi wnioskami na etapie końcowym, co było przyczynkiem do dyskusji na temat płynących z badania wniosków i rekomendacji. Innymi słowy, wyniki badań zostały skonfrontowane z opiniami zainteresowanych osób.

Szczegółowe hipotezy zostały wypracowane dzięki результатам badania eksploracyjnego. Taki stan rzeczy wynika z zastosowania w badaniu **podejścia opartego na adaptacji perspektywy teorii ugruntowanej (ang. *grounded theory*)**. Stopniowa analiza materiału z kolejnych etapów badania pozwoliła na wypracowanie precyzyjnych, głównych hipotez, które zresztą – zgodnie z logiką teorii ugruntowanej – uległy procesowi testowania i ostatecznym przemianom w wyniku pracy w „terenie”. Oznacza to, że szczegółowa konceptualizacja badania formułowana była stopniowo, w miarę postępów kolejnych etapów badawczych. Dotyczyło to zwłaszcza doprecyzowania narzędzi badawczych. Innymi słowy, dość ogólnie zarysowana koncepcja badawcza była stopniowo precyzowana podczas realizacji. W ramach procesu gromadzenia wiedzy formułowane były kolejne ustalenia, które zostały wykorzystane do

zaprojektowania kolejnych etapów badawczych. W ten sposób kolejne elementy badania uwzględniały zebraną już wiedzę, jak również sposób myślenia, strukturę pojęciową i język używany przez różne grupy respondentów.

Ocena potencjału i zasobów PES/PS w kontekście świadczenia usług społecznych była dokonywana w powiązaniu z zagadnieniami:

- rozwoju społecznego, oznaczającego zdolność społeczności lokalnej do tworzenia warunków umożliwiających osiągnięcie pełnego potencjału oraz zaspokojenie podstawowych potrzeb wszystkich jej członków, jak również do zwiększania stopnia spójności społecznej (w tym m.in. wyrównywania szans, przeciwdziałania zjawiskom dyskryminacji, marginalizacji i wykluczenia społecznego, zmniejszania rozwarstwienia społecznego)²,
- jakości życia, rozumianej jako poziom zadowolenia z efektywnego i sprawnego układu instytucjonalnego, zapewniającego dostęp do wysokiej jakości usług społecznych z obszaru wsparcia społecznego, zdrowia, kultury, edukacji i aktywności obywatelskiej³.

Taka perspektywa skupiona jest na odkrywaniu i identyfikowaniu tzw. niematerialnych czynników rozwoju – roli jakościowych i ilościowych parametrów zasobów społecznych, pozostających w dyspozycji społeczności lokalnej oraz możliwości ich efektywnego wykorzystania poprzez system usług społecznych. Przy takim podejściu priorytetem lokalnej polityki społecznej jest dobrostan (*well-being*) mieszkańców społeczności lokalnej, rozumiany jako maksymalizowanie potencjału możliwego do osiągnięcia w środowisku życia jednostki i/lub grup oraz jako aktywny proces służący świadomym wyborom w dążeniu do osiągnięcia coraz bardziej satysfakcjonującej egzystencji. Na zaproponowane w niniejszym badaniu zintegrowane podejście do rozwoju społecznego i jakości życia składały się dwa czynniki: zwiększenie wolności wyboru usług (ich formy, miejsca, sposobu świadczenia) oraz kreowanie poprzez usługi nowych możliwości rozwojowych dla ludzi (np. dzięki usługom mogą oni aktywnie uczestniczyć w życiu zawodowym, społecznym i obywatelskim).

² Sen A., „Nierówności. Dalsze rozważania”, Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak” Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego, Kraków, 2002

³ „Quality of Life – Underlying Philosophy”, <http://www.atsqol.org/key.asp>, data dostępu: 13.05.2016 r.

Pojęcie jakości życia i rozwoju społecznego ma bezpośredni związek ze sferą psychiczną człowieka. Jakość życia rozpatruje się przez pryzmat zaspakajania potrzeb typu egzystencjalnego („mieć”), związanych z bezpieczeństwem („być”) oraz dotyczących kontaktu społecznego („kochać i być kochanym”). Dlatego w badaniu kluczowa była perspektywa najbardziej zainteresowanych grup interesariuszy. Jakość życia to pojęcie normatywne, związane z przyjętymi przez jednostkę systemami wartości, aspiracjami, oczekiwaniami człowieka i grup społecznych, z którymi jest w jakiś sposób połączony. Poczucie satysfakcji wynika ze świadomości zaspokojenia potrzeb emocjonalnych, społecznych, potrzeb samorealizacji. Dlatego w badaniu została uwzględniona perspektywa ekonomii i psychologii behawioralnej, odkrywająca „pozaracjonalne” aspekty zachowań użytkowników usług, które w praktyce decydują o skuteczności przyjętych rozwiązań. Zastosowane w niniejszym badaniu podejście miało ułatwić takie konstruowanie systemu wsparcia ES, aby poszerzał on spektrum możliwości dokonywania wyborów przez kluczowych interesariuszy, a – co za tym idzie – sprzyjał osiągnięciu godnego i satysfakcjonującego poziomu życia.

Ilustracja 3. Ramowy schemat procesu badawczego

Tabela 4. Etapy i metody badawcze

Procedura badawcza
analiza danych zastanych
CATI, N=61 (przedstawiciele PES/PS)
IDI, N=15 (różne grupy odbiorców)
FGI, N=2 (przedstawiciele PES/PS)
opracowanie raportu końcowego

W ramach procesu badawczego zrealizowane zostały następujące etapy:

Analiza danych zastanych (desk research)

Analiza danych zastanych (desk research) jest metodą, która została zastosowana w początkowej fazie procesu i posłużyła m.in. integracji oraz syntezie dostępnych informacji, związanych z przedmiotem badań. W tym celu skorzystano z dostępnych źródeł informacji: dokumentów strategicznych i programowych, raportów z badań, analiz i innych podobnych opracowań. Ta część analizy była etapem przygotowawczym, który dostarczył tzw. tła badawczego i przyczynił się do skonstruowania optymalnych narzędzi badawczych. Uwzględnione zostały również ważne informacje kontekstowe, w tym związane z uchwaleniem ustawy o ekonomii społecznej, aktualizacją Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej (w roku 2022) oraz aktualnymi trendami w polityce społecznej: rozwojem usług społecznych i deinstytucjonalizacją.

BADANIE ILOŚCIOWE

Badanie ilościowe: Komputerowo Wspomagane Wywiady Telefoniczne (CATI), kadra zarządzająca, osoby kluczowe w PES/PS, N=61

Komputerowo Wspomagany Wywiad Telefoniczny (CATI) jest jedną z najczęściej stosowanych technik badań ilościowych. Polega ona na przeprowadzeniu przez ankietera telefonicznej rozmowy według standaryzowanego kwestionariusza. Przed rozpoczęciem realizacji przygotowany jest skrypt (elektroniczna wersja narzędzia). Ankieterzy odczytują kolejne pytania z ekranu komputera, a następnie zapisują treść udzielanych przez

respondentów odpowiedzi w formie elektronicznej. Wyniki są zapisywane w systemie, który pozwala na wygenerowanie końcowego zbioru (bazy) danych, a następnie przeprowadzenie procedur obliczeniowych.

Zastosowano kwotowy dobór ww. próby, proporcjonalnie dla subregionów i rodzaju PES/PS (ze względu na formę prawną), łącznie próba wyniosła N=61 podmiotów. W każdym powiecie został przeprowadzony co najmniej jeden wywiad. W zrealizowanej próbie reprezentowane były przedsiębiorstwa społeczne (PS), centra integracji społecznej (CIS), kluby integracji społecznej (KIS), organizacje pozarządowe (NGO) oraz koła gospodyń wiejskich (KGW).

Przeprowadzona została analiza danych w ujęciu porównawczym (m.in. z podziałem na subregiony, a w uzasadnionych przypadkach również ukazano uzyskane rezultaty pomiaru w szerszym kontekście (wykonawca dysponuje bogatą bazą danych z podobnych badań, zrealizowanych w innych województwach/subregionach).

Uzyskane rezultaty były analizowane m.in. ze względu na takie zmienne, jak np. branża, rodzaj, wielkość i okres funkcjonowania danego podmiotu czy lokalizacja głównej siedziby, a także rodzaj otrzymanego wsparcia. Przeprowadzone zostały stosowne analizy statystyczne, przy czym tego rodzaju dane standardowo analizowane są na 95-procentowym poziomie istotności (w uproszczeniu – jest to miara wiarygodności rezultatu, a więc prawdopodobieństwo, z którym można stwierdzić, czy uzyskane wyniki, w tym zaobserwowane związki lub różnice, nie są rezultatem oddziaływania czynników przypadkowych).

BADANIE JAKOŚCIOWE

Indywidualne Wywiady Pogłębione (IDI), N=15

Indywidualne Wywiady Pogłębione (IDI) (z ang. *Individual In-Depth Interviews*) są jedną z najbardziej popularnych metod badań jakościowych, polegającą na przeprowadzeniu serii szczegółowych rozmów z respondentami, którzy dobierani są w sposób celowy, zgodny z założonym celem badawczym. Zastosowanie tej metody umożliwiło dotarcie do bardzo szczegółowych informacji. Zastosowane narzędzie pozwoliło na określenie sposobu myślenia respondentów, w tym dotarcie do ich – nierzadko ukrytych lub nieuświadomionych – opinii,

zachowań, postaw, czy motywacji. Wywiady pogłębione przeprowadzone zostały przez wyspecjalizowanych badaczy, posiadających wiedzę, doświadczenie i umiejętności psychologiczne. Wywiady zostały przeprowadzone z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej (np. oprogramowania do telekonferencji) lub telefonicznie. Średni czas trwania wywiadu wyniósł ok. 50 minut.

Indywidualne Wywiady Pogłębione (IDI) zostały przeprowadzone z następującymi grupami respondentów:

- przedstawiciel IZ RPO WiM na lata 2014-2020 dla Osi 11 Włączenie Społeczne (N=1),
- przedstawiciel ROPS (N=1),
- przedstawiciel W-MKRES (N=1),
- przedstawiciele OWES, po 1 dla każdego OWES (N=4),
- przedstawiciele PES/PS, świadczących usługi społeczne, po 1 dla każdego subregionu (N=4),
- przedstawiciele CUS, po 1 dla każdego CUS (N=4).

Jak już wspomnieliśmy, badanie zostało zrealizowane z uwzględnieniem punktów widzenia różnych grup respondentów, a kluczowe wyniki zostały zestawione i przeanalizowane w ujęciu porównawczym. Zasada triangulacji objęła nie tylko łączenie różnych metod i technik badawczych, ale również źródeł danych oraz perspektyw (w tym różnych grup docelowych, istotnych z punktu widzenia założonych celów badawczych). Wyniki były analizowane z uwzględnieniem „miękkich”, rozumiejących technik, choć odwołano się również do doświadczeń wykonawcy, płynących z realizacji podobnych projektów badawczych w innych regionach.

W dużej części badanie jakościowe miało wymiar ekspercki. Respondentami były osoby zidentyfikowane jako tzw. „kompetentni informatorzy” w odniesieniu do systemu wsparcia ekonomii społecznej oraz rozwoju usług społecznych w województwie warmińsko-mazurskim. Osoby te odznaczały się ponadprzeciętnym poziomem wiedzy w zakresie ww. zagadnień, a także wysokim stopniem refleksyjności i umiejętności analitycznych. Pogłębiona dyskusja z ekspertami sprzyjała poszerzeniu wiedzy zebranej podczas wcześniejszych etapów badania.

Jednocześnie była to okazja do konfrontacji uzyskanych rezultatów i wstępnych wniosków z badania z opiniami kluczowych specjalistów z regionu. Inaczej rzecz ujmując, wywiady „eksperckie” pozwoliły na pogłębioną oraz uwzględniającą regionalne uwarunkowania interpretację wyników zrealizowanego cyklu badawczego. Takie podejście sprzyjało skutecznej realizacji wszystkich założonych celów.

Podsumowując, **łącznie zrealizowanych zostało 15 Indywidualnych Wywiadów Pogłębionych (IDI)** z różnymi grupami respondentów.

Zogniskowane Wywiady Grupowe (FGI), N=2

Zogniskowane Wywiady Grupowe (FGI) polegają na przeprowadzeniu przez moderatora grupowej dyskusji z zaproszonymi wcześniej respondentami. Dyskusja została przeprowadzona według opracowanego wcześniej scenariusza, czasami zawierającego także dosłowną treść pytań, a jej przebieg był rejestrowany. W spotkaniach grupowych wzięło udział po 6 respondentów, spełniających ściśle określone kryteria rekrutacyjne. Były to osoby reprezentujące PES/PS w regionie (osoby kluczowe, kadra zarządzająca), świadczących (1 FGI) oraz nieświadczących usług społecznych na zlecenie OPS, CUS lub JST (1 FGI). Wywiady zostały przeprowadzone z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej tj. oprogramowania do telekonferencji. Średni czas trwania wyniósł 120 minut.

3. Streszczenie

Firma Lokalne Badania Społeczne przeprowadziła badanie ilościowe i jakościowe pn. „Potencjał warmińsko-mazurskich podmiotów ekonomii społecznej do realizacji usług społecznych w latach 2023-2030”. Głównym celem była ocena potencjału warmińsko-mazurskich podmiotów ekonomii społecznej (PES), w tym przedsiębiorstw społecznych (PS), pod kątem realizacji usług społecznych. Zrealizowane zostały następujące etapy badawcze: Analiza danych zastanych, badanie ilościowe (CATI, N=61 PES/PS) oraz badanie jakościowe (15 Indywidualnych Wywiadów Pogłębionych, 2 Zogniskowane Wywiady Grupowe).

59 na 61 badanych przedstawicieli PES/PS zetknęło się z pojęciem „usług społecznych”. Szczegółowa analiza uzyskanych odpowiedzi pokazuje, że **poziom wiedzy na temat usług społecznych jest niski**. Prawidłową definicję tego pojęcia wskazało 7 respondentów.

Badane PES/PS najczęściej prowadzą działalność wielobranżową. 59 na 61 ankietowanych podmiotów funkcjonuje w przynajmniej jednym obszarze usług społecznych. Najczęściej wymieniano pobudzanie aktywności obywatelskiej, reintegrację społeczną i zawodową, przeciwdziałanie bezrobociu oraz wspieranie rodziny.

Jako odbiorców usług społecznych realizowanych przez PES/PS najczęściej wymieniano rodziny z dziećmi, ponadto respondenci wskazywali różne grupy wiekowe lub kategoryjne, w tym zagrożone wykluczeniem społecznym (np. osoby bezrobotne, osoby żyjące w ubóstwie, osoby z niepełnosprawnościami). 30 na 59 podmiotów realizujących usługi społeczne deklaruje ich powszechny charakter, tj. świadczenie usług dla społeczności lokalnej (wszystkich mieszkańców).

19 na 59 podmiotów realizujących usługi społeczne deklaruje, że udział usług społecznych w całkowitej strukturze przychodów danego podmiotu nie przekracza 10 proc. W przypadku 27 podmiotów analogiczny odsetek wynosi 30 proc. lub mniej, natomiast dla 30 PES/PS – nie przekracza połowy. Przedstawiciele 16 ankietowanych podmiotów deklarują udział przychodów uzyskanych z realizacji usług społecznych w strukturze przychodów na poziomie powyżej 50 proc.

34 na 59 podmiotów realizujących usługi społeczne świadczy je na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego lub ich jednostek organizacyjnych (np. OPS lub CUS). 34 podmioty realizują usługi społeczne w ramach projektów unijnych, zaś 22 – w ramach programów rządowych.

Usługi społeczne najczęściej są zlecane na podstawie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie. 26 badanych podmiotów realizowało usługi zlecane w trybie „małych grantów”, natomiast 25 podmiotów realizowało zadania zlecane w trybie konkursowym. Korzystanie z konkursów sprzyja przekonaniu, że realizacja usług społecznych jest opłacalna ekonomicznie dla PES/PS, natomiast korzystanie z „małych grantów” współwystępuje z negatywną oceną rentowności tego rodzaju działań. Mało rozpowszechnione jest zlecenie usług w ramach zamówień publicznych, a także stosowanie klauzul lub aspektów społecznych.

27 na 59 ankietowanych podmiotów, realizujących usługi społeczne, deklaruje, że ich świadczenie jest opłacalne ekonomicznie. 19 respondentów wyraża przeciwną opinię, tj. sądzi, że realizacja usług społecznych nie jest rentowna.

Jako największe wyzwania związane z realizacją usług społecznych wskazywano trudności ze sfinansowaniem usług społecznych (problemy z uzyskaniem finansowania, niewspółmiernie niskie kwoty dotacji, zbyt niskie stawki, trudna sytuacja ekonomiczna PES/PS) w powiązaniu z problemami kadrowymi oraz wysokimi kosztami prowadzonej działalności (konieczność zapewnienia wysokiej jakości usług i profesjonalnej kadry specjalistów).

19 respondentów wyraża krytyczną opinię możliwości uzyskania wsparcia w regionie w kontekście usług społecznych, kolejnych 19 – neutralną lub ambiwalentną, zaś 15 – pozytywną.

W kontekście realizacji usług społecznych oczekuje się przede wszystkim zwiększenia puli grantów, a także pomocy w pozyskiwaniu środków (np. identyfikacji źródeł finansowania, pisania projektów, przechodzenia procedur w procesie aplikowania o środki). Ważny jest również dostęp do wysokiej jakości szkoleń i doradztwa (dopasowanych do indywidualnych potrzeb odbiorców). Inne postulowane formy pomocy to: wsparcie rzeczowe i lokalowe, wsparcie biznesowe (np. promocja, marketing, nawiązywanie relacji biznesowych) oraz różne formy wsparcia specjalistycznego (np. prawne, księgowo).

Zagadnienia usług społecznych i deinstytucjonalizacji zostały uwzględnione w kluczowych dokumentach województwa. Oznacza to, że **na poziomie planowania strategicznego stworzone zostały warunki**, aby ww. obszary uzyskały odpowiednią rangę w hierarchii polityk publicznych regionu. Ponadto system wsparcia ES oceniany jest jako dobrze zaprojektowany (podział na subregiony, podział ról między głównymi aktorami, aktywne działania ROPS, silne OWES w regionie, zespoły ds. ES). Mocną stroną jest również współpraca międzyinstytucjonalna. W kontekście rozwoju usług społecznych podejmowane w regionie są liczne działania (np. powstały 4 centra usług społecznych, planowane jest uruchomienie kolejnych CUS, realizowano usługi wsparcia w obszarze usług społecznych...), jednak są one nieco rozproszone i nie tworzą spójnych rozwiązań o charakterze systemowym.

Kluczowym czynnikiem rozwoju usług społecznych jest zapewnienie ich finansowania przez sektor publiczny, w tym zwłaszcza przez jednostki samorządu

terytorialnego (lub ich jednostki organizacyjne). Wyzwaniem są mało stabilne warunki współpracy z JST, a często również brak opłacalności ekonomicznej realizacji usług społecznych. Ze względu na zbyt małą liczbę i niewystarczający potencjał PES/PS, potrzebne są działania na rzecz zbudowania trwałego, profesjonalnego rynku usług społecznych.

Poziom wiedzy na temat usług społecznych w regionie jest niewystarczający, zwłaszcza wśród JST i PES/PS. Tego rodzaju informacje są dostępne w różnych źródłach i nie zawsze aktualizowane. Brakuje pewnej standaryzacji sposobu ich prezentowania, np. określonego poziomu szczegółowości, podziału merytorycznego oraz hierarchii ważności, co może być istotne zwłaszcza z perspektywy osób bezpośrednio niezaangażowanych w działania na rzecz ekonomii społecznej/usług społecznych.

Podmioty ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstwa społeczne w regionie stoją przed koniecznością profesjonalizacji i ekonomizacji, rozumianych jako zbudowanie trwałych zasobów i potencjałów. W tym kontekście wyzwaniem jest stabilizacja i zapewnienie potencjału do realizacji profesjonalnych usług społecznych przez PES/PS, podnoszenie kompetencji menedżerskich, budowanie potencjału instytucjonalnego i wykwalifikowanej kadry. Podobnie, jak w innych regionach kraju, **sektor ekonomii społecznej w województwie warmińsko-mazurskim nie jest jednorodny.** W regionie można wyróżnić segment profesjonalnych podmiotów o trwałych zasobach i stabilnej kondycji ekonomicznej, jednak - ogólnie rzecz biorąc - liczbą i potencjałem PES/PS w kontekście realizacji usług społecznych są niewystarczające.

Rozwój usług społecznych musi uwzględniać kluczowe trendy społeczno-demograficzne regionu (w tym zmniejszanie się liczby ludności i starzenie się społeczeństwa). Do najbardziej deficytowych obszarów usług społecznych (niezaspokojonych potrzeb) należą: usługi opiekuńcze, usługi rehabilitacyjne, ochrona zdrowia, poradnictwo psychiatryczne, usługi asystenckie (w tym na rzecz seniorów, osób z niepełnosprawnościami), usługi terapii rodzinnej, wsparcie edukacyjne dla dzieci do lat 3 (w tym z niepełnosprawnościami), jak również mieszkalnictwo (mieszkania chronione i wspomagane), streetworking i usługi transportowe. Warto zwrócić uwagę również na nierównomierny dostęp mieszkańców miast i wsi do oferty usług społecznych.

4. English summary

"Local Social Research" Company conducted a quantitative and qualitative study entitled "The potential of Warmian-Masurian social economy entities for the implementation of social services in the years 2023-2030". The main objective was to assess the potential of Warmian-Masurian social economy entities (PES), including social enterprises (PS), in terms of the implementation of social services. The following research stages were carried out: desk research, quantitative research (CATI, N=61 PES/PS) and qualitative research (15 Individual In-depth Interviews, 2 Focus Group Interviews).

The issues of social services and deinstitutionalization have been included in key strategic and program documents of the Warmian-Masurian Voivodship. The appropriate conditions have been created at the strategic planning level to the areas received an appropriate rank in the hierarchy of the region's public policies. These regulations are the framework for the process of building a system of social services in connection with the development of the social economy sector.

59 out of 61 PES/PS representatives surveyed had encountered the concept of "social services". A detailed analysis of the responses obtained shows that the level of knowledge about social services is low. The correct definition of this concept was provided by 7 respondents.

The surveyed PES/PS most often run multi-industry activities. 59 out of 61 surveyed entities operate in at least one area of social services. The most frequently mentioned were stimulating civic activity, social and professional reintegration, counteracting unemployment and supporting the family.

The PES/PS surveyed most often conduct various activities. 59 out of 61 surveyed entities operate in at least one area of social services. The most frequently mentioned were strengthening civic activity, social and professional reintegration, counteracting unemployment and supporting the family.

Families with children were most often mentioned as the recipients of social services provided by PES/PS, and respondents also indicated various age or category groups (e.g. unemployed people, people living in poverty, people with disabilities). 30 out of 59 entities

providing social services declare that they provide services to the local community (all residents).

19 entities declare that the share of social services in the total revenue structure does not exceed 10%. In the case of 27 entities, this percentage is 30% or less, and for 30 PES/PS - does not exceed half. Representatives of 16 surveyed entities declare the share of revenues obtained from the implementation of social services in the structure of revenues at the level of over 50%.

34 entities provide social services for local government units or their organizational units. 34 entities provide social services in EU projects, and 22 - in governmental programmes.

Social services are most often implemented pursuant to the Act on public benefit activities and volunteering. 26 of the surveyed entities performed services commissioned under the "small grants" procedure, while 25 entities performed tasks commissioned under the competition procedure. Public procurement and the use of clauses or social aspects are not sufficiently widespread.

27 surveyed entities declare that the provision of social services is economically profitable. 19 respondents express a different opinion.

The main challenges related to the implementation of social services are: difficulties with financing social services in connection with staffing problems and high costs of business.

19 respondents expressed a negative opinion about the possibility of obtaining support in the context of social services, another 19 - a neutral or ambivalent opinion, and 15 - a positive opinion.

Respondents expect, first of all, an increase in available financial resources, as well as assistance in obtaining funds. Access to high-quality training and consulting (tailored to the individual needs of recipients) is also important. Other postulated forms of assistance include: material and housing support, business support and various forms of specialist support.

Issues of social services and deinstitutionalization are included in key documents of the voivodeship. At the strategic planning level, conditions were created for the above-mentioned areas have gained appropriate prestige in the hierarchy of the region's public policies. The social economy support system is assessed as well-designed (division into subregions, division of roles between main stakeholders, active ROPS activities, strong OWES in the region, social

economy teams). The region's strength is also interinstitutional cooperation. In the context of the development of social services numerous activities are carried out in the region (e.g. 4 social service centers have been established, more are planned to be launched, support services in the area of social services have been implemented...), however, they are dispersed and do not create coherent systemic solutions.

The key factor in the development of social services is ensuring their financing by the public sector, in particular by local government units (or their organizational units). The challenge is the unstable conditions of cooperation with local government units, and often the lack of economic profitability of providing social services. Due to the too small number and insufficient potential of social economy entities, actions are needed to build a durable, professional system of social services.

The level of knowledge about social services in the region is insufficient, especially among local government units and social economy entities. This type of information is available from various sources and is not always updated. There is a lack of standardization in the way they are presented, e.g. a specific level of detail, substantive division and hierarchy of importance, which may be important especially from the perspective of people not directly involved in activities for the social economy/social services.

Social economy entities, including social enterprises in the region, face the need for professionalization and economization, understood as building sustainable resources and potentials. The challenge is to stabilize and ensure the potential for the implementation of professional social services by social economy entities, improving managerial competences, building institutional potential and qualified staff. Similarly to other regions of the country, the social economy sector in the Warmian-Masurian Voivodeship is diverse. In the region, there is a segment of professional entities with durable resources and a stable economic condition, but - generally speaking - the number and potential of social economy entities in the context of providing social services are insufficient.

The development of social services must take into account the key socio-demographic trends of the region (including population decline and population aging). The most deficit areas of social services include: care services, rehabilitation services, health care, psychiatric counseling, assistant services (including for seniors and people with disabilities), family therapy

services, educational support for children up to 3 years of age (including those with disabilities), as well as housing (sheltered and supported housing), street work and transport services. It is worth noting the uneven access of urban and rural residents to the offer of social services.

5. Opis wyników badania

5.1 Podstawowe regulacje prawne

Regulacje ustawowe:

Dokonując przeglądu aktów prawnych regulujących proces deinstytucjonalizacji usług społecznych oraz miejsce PES/PS w strukturze usług publicznych, w tym usług społecznych, należy rozpocząć od dokumentów i aktów prawnych regulujących zasady działania podmiotów ekonomii społecznej na poziomie europejskim i krajowym. Do najważniejszych aktów prawnych należą: ustawa o ekonomii społecznej, uchwalona 5 sierpnia 2022 roku, ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o realizacji usług społecznych przez centrum usług społecznych, ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz ustawa z dnia 11 września 2019 r. Prawo zamówień publicznych.

Ustawa o ekonomii społecznej, uchwalona 5 sierpnia 2022 roku jest istotnym aktem prawnym w zakresie funkcjonowania sfery ekonomii społecznej, regulującym następujące aspekty: organizację i zasady działania przedsiębiorstwa społecznego, zasady uzyskiwania i utraty statusu przedsiębiorstwa społecznego oraz nadzór nad przedsiębiorstwem społecznym, instrumenty wsparcia przedsiębiorstwa społecznego, a także zasady i formy wspierania rozwoju ekonomii społecznej przez organy administracji publicznej⁴. Ekonomię społeczną zdefiniowano jako „...działalność podmiotów ekonomii społecznej na rzecz społeczności lokalnej w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej, tworzenia miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz świadczenia usług społecznych, realizowaną w formie działalności gospodarczej, działalności pożytku publicznego i innej działalności o charakterze odpłatnym”⁵. Istotnymi zapisami tego aktu prawnego jest także sprecyzowanie definicji osób czy grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, co ma kluczowe znaczenie dla funkcjonowania

⁴ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej, Dz.U. 2022 poz. 1812

⁵ Tamże

systemu wsparcia. Zgodnie z omawianą ustawą, **jednym z celów funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych jest realizacja usług społecznych**. Niniejszy akt prawny reguluje **zadania władz publicznych w zakresie udzielania wsparcia podmiotom ekonomii społecznej oraz przedsiębiorstwom społecznym, rozwijającym potencjał realizacji usług społecznych**. Zgodnie z art. 31. pkt. 1. omawianej ustawy „minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego może opracować resortowe programy wspierania ekonomii społecznej, skierowane do podmiotów ekonomii społecznej lub jednostek samorządu terytorialnego oraz finansowo wspierać te programy”⁶. W ramach wspomnianych programów wymieniono **finansowanie działań wspierających realizację usług społecznych**. Ustawa reguluje również zasady i formy wspierania podmiotów ekonomii społecznej na poziomie regionalnym, zgodnie z którymi do zadań samorządu wojewódzkiego należy m.in. **inicjowanie wspólnych przedsięwzięć podmiotów ekonomii społecznej w celu podniesienia ich potencjału i wspólnej realizacji usług społecznych**.

Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych precyzuje: zasady przyjmowania przez gminę programów usług społecznych, zasady tworzenia, zadania, organizację oraz zasady działania centrum usług społecznych, zasady realizowania programów usług społecznych przez CUS⁷. Najważniejszym celem ustawy jest **rozwój systemu usług społecznych na poziomie lokalnym**, co ma sprzyjać zwiększeniu dostępności wspomnianych usług dla mieszkańców gminy, a w konsekwencji przyczynić się do poprawy jakości ich życia i rozwoju lokalnego. Ustawa opiera się na założeniu, że tego rodzaju usługi powinny być powszechnie dostępne, a nie koncentrować się wyłącznie na klientach pomocy społecznej. Niezmiernie istotnym założeniem ustawy jest integracja różnych obszarów usług społecznych dla lokalnej społeczności. Według zapisów omawianego aktu prawnego, na podstawie diagnozy potrzeb i potencjału wspólnoty samorządowej w zakresie usług społecznych, rada gminy może przyjąć uchwałę w postaci programu usług społecznych. Wykonawcą zadań wynikających ze wspomnianego programu mogą być m.in. urząd gminy, jednostki organizacyjne gminy, a także organizacje pozarządowe lub podmiot, o którym mowa

⁶ Tamże

⁷ Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych, Dz.U. 2019 poz. 1818

w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2019 r. poz. 688 i 1570), wyłoniony na podstawie tej ustawy⁸.

Ustawa o działalności pożytku publicznego i wolontariacie definiuje obszary działalności pożytku publicznego, zasady wypełniania zadań z zakresu usług społecznych, realizowanych przez podmioty pozarządowe przy wsparciu i zaangażowaniu wolontariuszy oraz zadań polegających na wsparciu PES, traktowanych jako zadania publiczne realizowane przez podmioty pożytku publicznego. Niniejsza ustawa określa tryby zlecania zadań publicznych organizacjom pozarządowym:

- tryb konkursowy,
- tryb bez konkursu ofert zgodnie z art. 11a - 11c niniejszej ustawy,
- tryb pozakonkursowy w formie dotacji, tzw. „małe granty” zgodnie z art. 19a⁹.

Ustawa dnia 11 września 2019 r. Prawo zamówień publicznych reguluje m.in. kwestię aspektów społecznych w procesie udzielania zamówień publicznych. Szczegółowe zapisy dotyczące klauzul społecznych znalazły się w art. 96 omawianej ustawy. Umożliwiają one zamawiającemu określenie wymagań dotyczących realizacji zamówienia, obejmujących „aspekty gospodarcze, środowiskowe, społeczne, związane z innowacyjnością, zatrudnieniem lub zachowaniem poufnej informacji przekazanych wykonawcy w toku realizacji zamówienia...”¹⁰. **Z punktu widzenia realizacji usług społecznych przez PES/PS istotna jest możliwość wprowadzenia wymagań dotyczących zatrudnienia**, w szczególności osób bezrobotnych, młodocianych, osób z niepełnosprawnościami, osób poszukujących pracy, niepozostających w zatrudnieniu lub niewykonujących innej pracy zarobkowej, a także osób do 30. roku życia oraz po ukończeniu 50. roku życia, posiadających status osoby poszukującej pracy, bez zatrudnienia, osób usamodzielnianych oraz innych osób, o których mowa w ustawie z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym¹¹.

⁸ Tamże

⁹ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz. U. 2023 poz. 571

¹⁰ Ustawa z dnia 11 września 2019 roku Prawo zamówień publicznych, Dz.U. 2019 poz. 2019

¹¹ Tamże

Dokumenty strategiczne na poziomie krajowym:

Dopełnieniem obowiązujących w RP aktów prawnych obejmujących zasady i formy prawne PES, definicje kategorii obywateli zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz zasady organizacji współpracy pomiędzy PES a JST, są dwa kluczowe dokumenty strategiczne obejmujące wskaźniki jakościowe i ilościowe, uwzględniające długoterminowe cele państwa w zakresie wspierania rozwoju ES, znajdujące odzwierciedlenie w Regionalnych Programach Operacyjnych.

„Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej” (KPRES) w aktualnej wersji obowiązuje od grudnia 2022 r., kiedy Rada Ministrów przyjęła uchwałę zmieniającą poprzedni dokument – „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej”. W nowym programie uwzględnione zostały zmiany prawne wynikające z uchwalenia omówionych powyżej – ustawy o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych, jak również ustawy o ekonomii społecznej. Cel główny Programu zakłada, że „...do roku 2030 podmioty ekonomii społecznej będą ważnym elementem aktywizacji i integracji społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz dostarczycielami usług społecznych”¹². Do celu głównego przyporządkowano cele szczegółowe, które obejmują:

- wspieranie trwałego partnerstwa podmiotów ekonomii społecznej z samorządem terytorialnym w realizacji usług społecznych,
- zwiększenie liczby wysokiej jakości miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- zwiększenie konkurencyjności podmiotów ekonomii społecznej na rynku,
- upowszechnienie pozytywnych postaw wobec ekonomii społecznej¹³.

W dokumencie wskazano założenia polityki publicznej w zakresie rozwoju ekonomii społecznej, bogaty zestaw wskaźników monitorujących poziom rozwoju PES oraz zakres

¹² „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej”, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, 2022 r., str. 17

¹³ Tamże, str. 17-18

współpracy między podmiotami ES a JST. Wnioski, płynące z zapisów KPRES są wciąż mało optymistyczne. Daje się zauważyć niewystarczającą aktywność PES na rynku pracy w wielu wymiarach gospodarczych, do których zaliczyć można:

- niewystarczający udział PES w systemie gospodarczym, zarówno w zakresie globalnego poziomu zatrudnienia, jak i w stosunku do PKB¹⁴,
- niewystarczający poziom wykorzystania zasady klauzuli społecznej w zakresie zlecenia realizacji usług społecznych na rzecz PES przez JST¹⁵,
- niewystarczający poziom realizacji usług społecznych w całym sektorze usług społecznych realizowanych na rzecz obywateli, mimo ogromnego potencjału w tym zakresie podmiotów sektora NGO i ES¹⁶,
- niewystarczająca pozycja ekonomiczna podmiotów ES definiowana przez poziom działalności odpłatnej i gospodarczej realizowanej przez podmioty ekonomii społecznej oraz poziom przychodów generowanych przez te podmioty.

Doceniając znaczenie gospodarki społecznie odpowiedzialnej i włączającej, w KPRES zauważono, że wskaźniki ekonomiczne podmiotów, które potencjalnie mogą tworzyć PES, są nadal niedostateczne i nie gwarantują właściwej jakości usług społecznych w społecznościach lokalnych. Dlatego monitorowanie skali realizacji usług społecznych przez PES oraz wzmocnienie zasad kooperacji PES i JST pozostaje nadal ważnym celem strategicznym Programu. Dla Województwa Warmińsko-Mazurskiego, dzięki wsparciu z EFS, KPRES przewidziano liczbę miejsc pracy w latach 2014–2029, tworzonych w przedsiębiorstwach społecznych na poziomie:

- 765 - miejsc pracy planowanych do utworzenia w ramach realizacji RPO do 2023 r.,
- 854 - liczba miejsc pracy szacowanych przez regiony do utworzenia w ramach realizacji PR 2021 r. – 2027 r. (n+2=2029 r.)
- 1619 - suma miejsc pracy utworzonych ze środków europejskich w latach 2014-2029¹⁷.

¹⁴ Tamże, str. 10

¹⁵ Tamże, str. 14

¹⁶ Tamże, str. 15

¹⁷ Tamże, str. 24

Strategia Rozwoju Usług Społecznych, Polityka Publiczna do roku 2030 (z perspektywą do 2035 r.) jest dokumentem przygotowanym w Ministerstwie Rodziny i Polityki Społecznej, na podstawie ustaleń i wniosków wypracowanych w ramach Zespołu do Spraw Opracowania Strategii Deinstytucjonalizacji Usług Społecznych w Polsce, powołanego przez Ministra Rodziny i Polityki Społecznej oraz przy udziale ekspertów z zakresu poszczególnych obszarów usług społecznych, których dotyczy deinstytucjonalizacja (osoby z niepełnosprawnościami, osoby starsze, rodziny oraz dzieci i młodzież w ramach pieczy zastępczej, osoby z problemami zdrowia psychicznego oraz osoby w kryzysie bezdomności). W niniejszym dokumencie podmioty ekonomii społecznej zostały określone jako główni partnerzy społeczni w realizacji podstawowych celów strategicznych wpisujących się w ideę deinstytucjonalizacji usług społecznych. Aktualnie Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej prowadzi następujące programy ukierunkowane na rozwój poszczególnych usług społecznych:

- Program „Opieka 75+” – rozwój usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług dla osób z zaburzeniami psychicznymi świadczonych w miejscu zamieszkania,
- Rozwój środowiskowych domów samopomocy i klubów samopomocy – sieć ośrodków wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi,
- Rozwój mieszkań chronionych, w tym wspieranych i treningowych,
- Rozwój rodzinnych domów pomocy,
- Rozwój usługi asystenta osobistego osoby niepełnosprawnej,
- Rozwój usługi opieki wytchnieniowej,
- Rozwój centrów opiekuńczo-mieszkalnych,
- Program „Senior+”,
- Program pn. „Od zależności do samodzielności”,
- Program pn. „Pokonać bezdomność”¹⁸.

¹⁸ „Strategia rozwoju usług społecznych, polityka publiczna do roku 2030 (z perspektywą do 2035 r.)”, Warszawa, 2022 r., str. 85

Dokonując oceny stanu prawnego oraz celów wdrożeniowych w zakresie rozwoju PES oraz zasad realizacji i deinstytucjonalizacji usług społecznych można zauważyć dwie tendencje. Z jednej strony regulacje prawne wydają się adekwatne i komplementarne w stosunku do dokumentów strategicznych. Z drugiej strony – ww. dokumenty strategiczne podkreślają niewystarczający poziom rozwoju aktywnych PES i innych podmiotów, mogących tworzyć nowe podmioty ekonomii społecznej. W działaniach mających na celu dalszy rozwój sektora ekonomii społecznej niezwykle ważne wydają się różnice w poziomie rozwoju gospodarczego, czy poziomu rozwoju infrastruktury socjalnej w poszczególnych regionach, które znajdują odzwierciedlenie w Regionalnych Programach Operacyjnych.

Dokumenty strategiczne na poziomie regionalnym:

W kontekście analizy dokumentów strategicznych dla województwa warmińsko-mazurskiego najważniejszymi aktami definiującymi regionalną politykę w zakresie rozwoju potencjału gospodarczego PES są: „Warmińsko-Mazurskie 2030. Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego”, „Regionalny Program Fundusze Europejskie dla Warmii i Mazur 2021-2027 (FEWiM)”, „Warmińsko-Mazurski Plan Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji”, „Strategia polityki społecznej województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2021 – 2030” oraz „Wojewódzki Program Rozwoju Ekonomii Społecznej i Solidarnej Warmia i Mazury 2021-2025”.

„Warmińsko-Mazurskie 2030. Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego” została przyjęta 18 lutego 2020 roku i powstała w wyniku aktualizacji poprzedniej strategii, odnoszącej się do perspektywy roku 2025. Dokument zawiera diagnozę potencjału społeczno-gospodarczego regionu, który charakteryzuje się wysokim zróżnicowaniem w zakresie rozwoju gospodarczego, rozwoju infrastruktury komunalnej, aktywności społecznej i poziomu bezrobocia. W strukturze tych uwarunkowań na uwagę zasługuje obniżony poziom wskaźników rozwoju aktywności społecznej, poziomu zurbanizowania, dostępu do infrastruktury publicznej oraz zatrudnienia na niekorzyść północno-wschodnich obszarów województwa. Niewątpliwie walory przyrodnicze, kulturowe i społeczne przejawiające się w stale wzrastających wskaźnikach kapitału społecznego współwystępują z wysokim bezrobociem, niedostatkami wykwalifikowanych zasobów siły roboczej oraz postępującym procesem starzenia się

populacji¹⁹. Szczególnie w odniesieniu do potrzeb osób niesamodzielnych lub starszych, aktywność podmiotów ekonomii społecznej wydaje się adekwatnym kierunkiem rozwoju. Rozwój aktywności społecznej oraz PES może więc stać się szansą rozwojową regionu warmińsko-mazurskiego. Rozwój usług oferowanych przez organizacje obywatelskie oraz wsparcie procesu deinstytucjonalizacji usług społecznych zostały ujęte w Strategii, jako cele strategiczne województwa (cel 5.3.2 Nowoczesne usługi oraz cel 5.3.3 Profesjonalne organizacje). W określaniu celów operacyjnych zwraca się szczególną uwagę na trudności wynikające z niewystarczającej sieci infrastruktury transportowej, teleinformatycznej oraz dotyczące globalnych uwarunkowań geopolitycznych (teren przygraniczny). Stąd też ważną rolę przypisuje się rozwojowi sieci współpracy i usług społecznych zlokalizowanych głównie w ośrodkach miejskich. To właśnie miasta, stanowiące dość równomierną sieć struktury urbanizacyjnej regionu, mają za zadanie aktywizować podmioty sektora pozarządowego i obywateli, przy czym we wspomnianej strategii szczególną uwagę zwraca się na współpracę podmiotów pozarządowych oraz silnych ośrodków akademickich.

„Regionalny Program „Fundusze Europejskie dla Warmii i Mazur 2021-2027” (FEWiM) jest dokumentem, który określa ramy wydatkowania środków z UE na poziomie województwa w ramach kolejnej perspektywy finansowej UE. Obszar ekonomii społecznej (w tym również w kontekście rozwoju usług społecznych dla mieszkańców) został uwzględniony w ramach Osi Priorytetowej nr 4 pn. „Europa o silniejszym wymiarze społecznym, bardziej sprzyjająca włączeniu społecznemu i wdrażająca Europejski filar praw socjalnych”. Do celów szczegółowych zaliczono m.in.: „wspieranie włączenia społeczno-gospodarczego społeczności marginalizowanych, gospodarstw domowych o niskich dochodach oraz grup w niekorzystnej sytuacji, w tym osób o szczególnych potrzebach, dzięki zintegrowanym działaniom obejmującym usługi mieszkaniowe i usługi społeczne”, co uzasadnia się: największą w skali kraju liczbą beneficjentów pomocy społecznej, wzrostem liczby placówek świadczących pomoc instytucjonalną mieszkańcom regionu w ciągu ostatnich lat, dużym zapotrzebowaniem na usługi pomocy społecznej, nasilającym się zjawiskiem starzenia się społeczeństwa²⁰. Inny istotny cel szczegółowy został sformułowany w następujący sposób: „zwiększanie równego i szybkiego

¹⁹ „Warmińsko-Mazurskie 2030. Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego”, Olsztyn, 2020 r., str. 8-10

²⁰ „Fundusze Europejskie dla Warmii i Mazur 2021-2027” (FEWiM), Olsztyn, 2022 r., str. 18

dostęp do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług; w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej; modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób z niepełnosprawnościami, skuteczności i odporności systemów ochrony zdrowia i usług opieki długoterminowej...”. W tym kontekście zwrócono uwagę na: niską zamożność mieszkańców regionu, systematyczny wzrost liczba mieszkańców korzystających z usług społecznych (w 2020 r. z usług opiekuńczych skorzystało 5 904 osób – wzrost o 25 proc. w porównaniu z 2014 r., natomiast ze specjalistycznych usług dla osób z zaburzeniami psychicznymi skorzystały 503 osoby – wzrost o 8,2 proc.), dużą liczbę osób korzystających z poradnictwa specjalistycznego: prawnego, psychologicznego, rodzinnego, dużą liczbę rodzin objętych wsparciem asystentów rodziny w 2020 r., wzrost liczby klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów, znaczny wzrost odsetka osób w wieku poprodukcyjnym oraz wysoki odsetek osób z niepełnosprawnościami²¹.

„Warmińsko-Mazurski Plan Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji na lata 2023-2025” to dokument przygotowany przez organy Zarządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego, w sposób kompleksowy ujmujący zagadnienia rozwoju potencjału ekonomii społecznej. W dokumencie skupiono się na celach związanych z rozwojem domowej i środowiskowej oferty usług społecznych wspieranych przez PES. „Deinstytucjonalizacja usług społecznych to proces przechodzenia od opieki instytucjonalnej do usług świadczonych w społeczności lokalnej. Proces ten przebiegać będzie stopniowo poprzez uruchamianie nowych usług i nowych miejsc świadczenia usług w środowisku, tak by zapłacić obecnie istniejącą lukę pomiędzy opieką domową, a instytucjonalną opieką całodobową”²². W programie wyraźnie określono kategorie beneficjentów:

- rodziny oraz podmioty świadczące pieczę zastępczą,
- osoby starsze,

²¹ Tamże, str.24

²² „Warmińsko-Mazurski Plan Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji na lata 2023-2025, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn, 2023 r., s. 4

- osoby z niepełnosprawnościami,
- osoby z zaburzeniami psychicznymi i w kryzysie psychicznym,
- osoby w kryzysie bezdomności,
- obywatele państw trzecich, w tym migranci.

Cele horyzontalne w procesie rozwoju usług społecznych i deinstytucjonalizacji w województwie warmińsko-mazurskim, wspólne dla wszystkich obszarów interwencji, określono w sposób następujący:

- Tworzenie miejsc koordynacji usług w formie Centrów Usług Społecznych,
- Wzmocnienie potencjału podmiotów ekonomii społecznej, w tym organizacji pozarządowych i przedsiębiorstw społecznych realizujących usługi społeczne,
- Rozwój mieszkalnictwa wspomaganego z koszykiem usług dostosowanych do indywidualnych potrzeb osoby wymagającej wsparcia,
- Wzmocnienie potencjału kompetencyjnego kadr systemu pomocy i integracji społecznej oraz promowanie zawodów pomocowych,
- Wzmacnianie, promowanie i inspirowanie partnerstw publiczno-społecznych,
- Wzmacnianie, promowanie i inspirowanie współpracy międzysektorowej,
- Wzmacnianie i promowanie wolontariatu²³.

Zadania operacyjne wynikające z diagnozy potrzeb wybranych beneficjentów usług społecznych koordynowane będą przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, w ramach realizacji projektu koordynacyjnego ROPS w zakresie polityki społecznej (obejmującego szerokie spektrum zagadnień, w tym m.in. ekonomii społecznej i rozwoju usług społecznych), finansowanego z Programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027. Program zawiera kompleksowo opracowany zakres planowanych usług, wskaźniki rezultatów osiągnięcia planowanych celów oraz wskazanie źródeł finansowania poszczególnych działań, w odniesieniu do każdej grupy docelowej. Założenia polityki deinstytucjonalizacji usług

²³ Tamże, str. 6

społecznych wychodzą od stałego zwiększania zasobów instytucjonalnych oraz wzmacniania potencjału kadry CUS, PES oraz innych organizacji obywatelskich, prywatnych, samorządowych i edukacyjnych poprzez profesjonalne szkolenia.

„Strategia polityki społecznej województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2021-2030” jest dokumentem kształtującym cele i sposób realizacji regionalnej polityki społecznej, co w konsekwencji ma się przyczynić do poprawy jakości życia mieszkańców regionu. Strategia regionalna jest ściśle powiązana z dokumentem „Warmińsko-Mazurskie 2030. Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego”. Punktem wyjścia do tworzenia przewodnich obszarów strategii polityki społecznej była analiza danych zastanych dostępnych m.in. w raportach instytucji publicznych, określających szeroko zdefiniowany obszar polityki społecznej obejmujący m.in.: edukację, rynek pracy, sytuację grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, sytuację rodzin i podopiecznych placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz podmiotów ekonomii społecznych w latach 2015-2019. Według przygotowanych zestawień formułowane były rekomendacje dotyczące możliwości rozwoju poszczególnych obszarów polityki społecznej. W dokumencie podkreślono wagę potencjału sektora ekonomii społecznej w regionie, ale również wymienione zostały obszary wymagające dalszej koordynacji i rozwoju. „Istotne ogniwo w systemie ekonomii społecznej i integracji społecznej stanowią jednostki reintegracji społeczno-zawodowej, koncentrujące swoje działania na długoterminowych treningach kompetencji społecznych i zawodowych osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej”²⁴. Zgodnie z zapisami Strategii, istotnym działaniem jest „wspieranie rozwoju podmiotów ekonomii społecznej, których przedmiotem działalności będą usługi społeczne, w szczególności na rzecz osób starszych czy z niepełnosprawnościami, co będzie służyło procesowi deinstytucjonalizacji”²⁵. Rekomendowane jest również „podejmowanie działań promocyjnych związanych z rozwojem podmiotów ekonomii społecznej oraz budowaniem świadomości w zakresie ES wśród mieszkańców regionu, wzmocnienie współpracy jednostek organizacyjnych pomocy społecznej i instytucji rynku pracy w celu podejmowania działań na rzecz tworzenia nowych miejsc pracy, w tym w podmiotach ekonomii społecznej i przedsiębiorstwach społecznych w celu aktywizacji osób bezrobotnych i biernych zawodowo.

²⁴ „Strategia polityki społecznej województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2021-2030”, Olsztyn, 2021 r., str. 39

²⁵ Tamże, str. 39

Czynnikami mogącym przyczynić się do wzmocnienia zidentyfikowanych sfer rozwoju ekonomii społecznej w województwie jest stosowanie przez JST klauzul społecznych, pozwalających na zlecenie PES-om usług na preferencyjnych warunkach²⁶. Jak wynika ze strategii, potencjał rozwojowy ekonomii społecznej w regionie wymaga wzmocnienia poprzez integrację podmiotów ekonomii społecznej i ośrodków wsparcia ekonomii społecznej działających w regionie. PES i podmioty mogące świadczyć usługi społeczne zostały ujęte jako ważni partnerzy przy realizacji założeń strategii w odniesieniu do wszystkich beneficjentów programu. Szczególny nacisk w dokumencie położony został na mobilizowanie zasobów środowiska lokalnego, jednostek pomocy społecznej oraz świadczenie usług społecznych w miejscu zamieszkania beneficjentów.

„Wojewódzki Program Rozwoju Ekonomii Społecznej i Solidarnej Warmia i Mazury 2021-2025” został przygotowany w związku z projektem pozakonkursowym „Ekonomia społeczna na Warmii i Mazurach” realizowanym przez ROPS w Olsztynie, współfinansowanym ze środków Unii Europejskiej w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020, Oś Priorytetowa 11 „Włączenie społeczne”, Działanie 11.3 „Wspieranie przedsiębiorczości społecznej i integracji zawodowej w przedsiębiorstwach społecznych oraz ekonomii społecznej i solidarnej w celu ułatwiania dostępu do zatrudnienia”, Poddziałanie 11.3.2 „Koordynacja ekonomii społecznej w regionie”. Zapisy Programu dotyczą najważniejszych kierunków działań w obszarze rozwoju ekonomii społecznej w regionie. „W programie szczególny nacisk położono na zwiększenie efektywności działań na rzecz tworzenia miejsc pracy, reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, jak również rozwoju usług społecznych użyteczności publicznej i zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego”²⁷.

Z punktu widzenia usług społecznych istotne są zapisy ujęte w Priorytecie I. „Konkurencyjna przedsiębiorczość społeczna”, Cel I. „Podniesienie potencjału i konkurencyjności podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych”, a także

²⁶ Tamże, str. 39

²⁷ „Wojewódzki Program Rozwoju Ekonomii Społecznej i Solidarnej Warmia i Mazury 2021-2025, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Olsztynie, Olsztyn, 2021 r., str. 8

w Priorytecie III. „Solidarna wspólnota lokalna”, Cel III. „Rozwój partnerskiej współpracy lokalnej na rzecz realizacji inicjatyw ekonomii społecznej i solidarnej”.

Działania podejmowane w ramach Priorytetu I. mają się koncentrować na zwiększaniu potencjału PES/PS dzięki podnoszeniu kompetencji kadry i poprawie jakości miejsc pracy w tych podmiotach, ulepszaniu oferty produktów i usług, a co za tym idzie – wzroście ich sprzedaży. W kontekście powyższych działań, jako istotne wskazane zostały również działania na rzecz zapewnienia podmiotom funkcjonującym w sferze ekonomii społecznej odpowiedniej oferty zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych. Ponadto w niniejszym Priorytecie kładziony jest nacisk na integrację sektora ES poprzez budowanie powiązań pomiędzy PES/PS w regionie, np. w formie konsorcjów, klastrów, a także aktywne rozwijanie funkcji integracyjnej i reintegracyjnej podmiotów ekonomii społecznej.

Działania zapisane w Priorytecie III szczególnie skupiają się na rozwoju sektora ekonomii społecznej, współpracy z samorządem lokalnym w kontekście usług społecznych:

- Działanie 3.1. Angażowanie samorządów lokalnych w działania na rzecz sektora ekonomii społecznej i solidarnej oraz rozwój usług społecznych,
- Działanie 3.2. Upowszechnianie stosowania klauzul społecznych,
- Działanie 3.3. Wzmocnienie Powiatowych Zespołów ds. Ekonomii Społecznej²⁸.

Podsumowując, zagadnienia usług społecznych i deinstytucjonalizacji zostały uwzględnione w kluczowych dokumentach strategicznych i programowych województwa warmińsko-mazurskiego. Oznacza to, że na poziomie planowania strategicznego stworzone zostały odpowiednie warunki, aby ww. obszary uzyskały odpowiednią rangę w hierarchii polityk publicznych regionu. Wspomniane regulacje tworzą ramę procesu budowy systemu usług społecznych w powiązaniu z rozwojem sektora ekonomii społecznej.

5.2 Analiza zasobów i potencjału PES/PS w kontekście realizacji usług społecznych

W niniejszym rozdziale prezentujemy dane zebrane na podstawie opinii przedstawicieli PES/PS, pozyskane w ramach badania ilościowego, przeprowadzonego metodą Komputerowo

²⁸ Tamże

Wspomaganych Wywiadów Telefonicznych (CATI). Pomiar zrealizowano na próbie 61 podmiotów funkcjonujących w regionie. W badaniu wzięli udział założyciele lub osoby zarządzające PES/PS, posiadające wiedzę na temat sytuacji ekonomicznej danego podmiotu, a także doświadczeń związanych z korzystaniem ze wsparcia, czy planów i perspektyw rozwojowych. Zastosowano strategię polegającą na dywersyfikacji źródeł rekrutacyjnych, co z pewnością sprzyjało uzyskaniu miarodajnych i rzetelnych informacji. Dobór respondentów był zróżnicowany podmiotowo i terytorialnie. W poniższej tabeli prezentujemy strukturę zrealizowanej próby. Ze względu na fakt, że liczebność zrealizowanej próby nie przekracza 100 jednostek, w tym rozdziale dane są prezentowane w ujęciu liczbowym, a nie procentowym.

Tabela 5. Struktura zrealizowanej próby PES/PS, CATI, N=61

subregion	
subregion I (ełcki)	17
subregion II (olsztyński)	11
subregion III (nidzicki)	15
subregion IV (elbląski)	18
forma prawna	
spółdzielnia socjalna	16
fundacja, prowadząca działalność gospodarczą lub inną odpłatną	15
stowarzyszenie, prowadzące działalność gospodarczą lub inną odpłatną	11
koło gospodyń wiejskich (KGW)	10
klub integracji społecznej (KIS)	5
spółka z o.o. non-profit	2
centrum integracji społecznej (CIS)	2
inicjatorzy i założyciele podmiotu	
osoby fizyczne	47
jednostka samorządu terytorialnego	10
organizacja pozarządowa	6
inny podmiot	3
rok rozpoczęcia działalności	
do 2000 rok	4
2001-2010	8
2011-2020	35
2021 lub później	13
brak odpowiedzi	1
liczba zatrudnianych pracowników etatowych	
nie zatrudniamy pracowników etatowych, tylko na umowy cywilno-prawne	20
1-5 pracowników etatowych	24
6-10 pracowników etatowych	14
11-15 pracowników etatowych	1
21 lub więcej pracowników etatowych	1
nie wiem, trudno powiedzieć	1

najważniejsze źródła przychodu	
dotacje, granty	36
sprzedaż usług i produktów na otwartym rynku	27
świadczenie usług na zlecenie JST lub innych instytucji publicznych	14
darowizny	13
środki prywatne założycieli	13
składki członkowskie	12
zbiórki publiczne	2
kredyty, pożyczki	1
inne źródło przychodu	12
łącznie przychody w 2022 roku	
10 tys. zł lub niższe	9
powyżej 10 tys. zł do 100 tys. zł	14
powyżej 100 tys. zł do 500 tys.	17
powyżej 500 tys. zł do 1 mln zł	7
powyżej 1 mln zł	7
nie wiem, trudno powiedzieć	7
branża	
gastronomia i catering	26
edukacja i nauka	20
pomoc społeczna i usługi socjalne, w tym opiekuńcze	14
kultura i sztuka	12
rekreacja, sport i turystyka	11
rozwój lokalny	9
aktywizacja zawodowa, rynek pracy	9
handel	8
usługi dla firm, organizacji i administracji publicznej	7
ochrona środowiska, ekologia	6
produkcja, w tym meble, ozdoby, dekoracje, odzież, zabawki	5
zdrowie i uroda	4
dom i ogród	4
usługi komunalne, w tym utrzymanie porządku, odpady, ścieki	3
ochrona zdrowia	3
budownictwo i remonty	2
zakwaterowanie, w tym hotele, agroturystyka	2
informatyka, w tym tworzenie stron www	2
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo, rybactwo	1
inna branża	7

W zrealizowanej próbie najczęściej reprezentowane są organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą lub inną odpłatną (fundacje lub stowarzyszenia), spółdzielnie socjalne oraz koła gospodyń wiejskich. Badane podmioty najczęściej były zakładane lub inicjowane przez osoby fizyczne, rzadziej – przez instytucje samorządowe lub organizacje „trzeciego sektora”. Przeszło połowa powstała w latach 2011-2020, 13 podmiotów

zostało założonych w roku 2021 lub później, zaś 12 rozpoczęło działalność nie później niż w roku 2010. 40 na 61 ankietowanych podmiotów zatrudnia stałych (etatowych) pracowników, najczęściej nie więcej niż 5 osób (24) lub 6-10 osób (14). Przeszło połowa badanych podmiotów utrzymuje się z dotacji i grantów, choć do istotnych źródeł przychodów PES/PS można zaliczyć również sprzedaż usług lub produktów na otwartym rynku (27), jak również świadczenie usług na zlecenie instytucji publicznych, w tym samorządowych (14). 23 podmioty mają roczne przychody nieprzekraczające 100 tys. zł, 17 osiąga obrót na poziomie 100-500 tys. zł, natomiast kolejnych 14 – powyżej 500 tys. zł. Wyraźnie widać, że ankietowane PES/PS najczęściej funkcjonują jako podmioty wielobranżowe. Najczęściej prowadzą działalność w branży gastronomicznej, zaś na kolejnych miejscach wymieniano różne obszary, które można zaliczyć do usług społecznych: edukację i naukę, pomoc społeczną, kulturę i sztukę, rekreację, sport i turystykę, jak również rozwój lokalny.

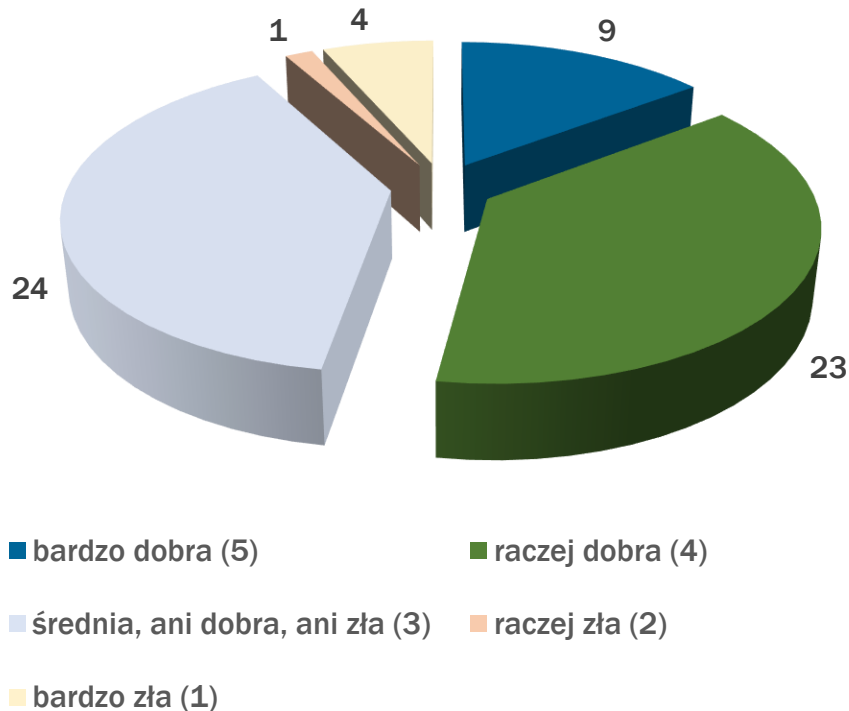
Tabela 6. Korzystanie z usług OWES

OWES w Ełku, prowadzony przez Stowarzyszenie Adelfi	14
OWES w Elblągu, prowadzony przez Stowarzyszenie ESWIP	13
OWES w Olsztynie, prowadzony przez Stowarzyszenie WAMA-COOP	12
OWES w Nidzicy, prowadzony przez Nidzicką Fundację Rozwoju NIDA oraz Działdowską Agencję Rozwoju S.A.	10
nie kontaktowaliśmy się z OWES	12

49 na 61 badanych podmiotów korzystało z usług ośrodków wsparcia ekonomii społecznej, działających w regionie. Jeśli dany podmiot kontaktował się z więcej niż jednym ośrodkiem wsparcia, jego przedstawiciel wskazywał OWES, z którym te kontakty utrzymywane są najczęściej. Co niezmiernie istotne, powyższy rozkład nie jest tożsamy z prezentowanym wyżej podziałem ze względu na lokalizację siedziby ankietowanych PES/PS. Oznacza to, że część wspomnianych podmiotów korzysta z usług OWES spoza macierzystego subregionu lub korzysta z usług więcej niż jednego OWES. Warto zaznaczyć, że dotyczy to wyłącznie klientów OWES działających w subregionach: nidzickim (2 podmioty) i elbląskim (2 podmioty). Z kolei wszyscy ankietowani klienci OWES działających w subregionach: ełckim i olsztyńskim mają siedzibę na ww. obszarach (właściwych terytorialnie).

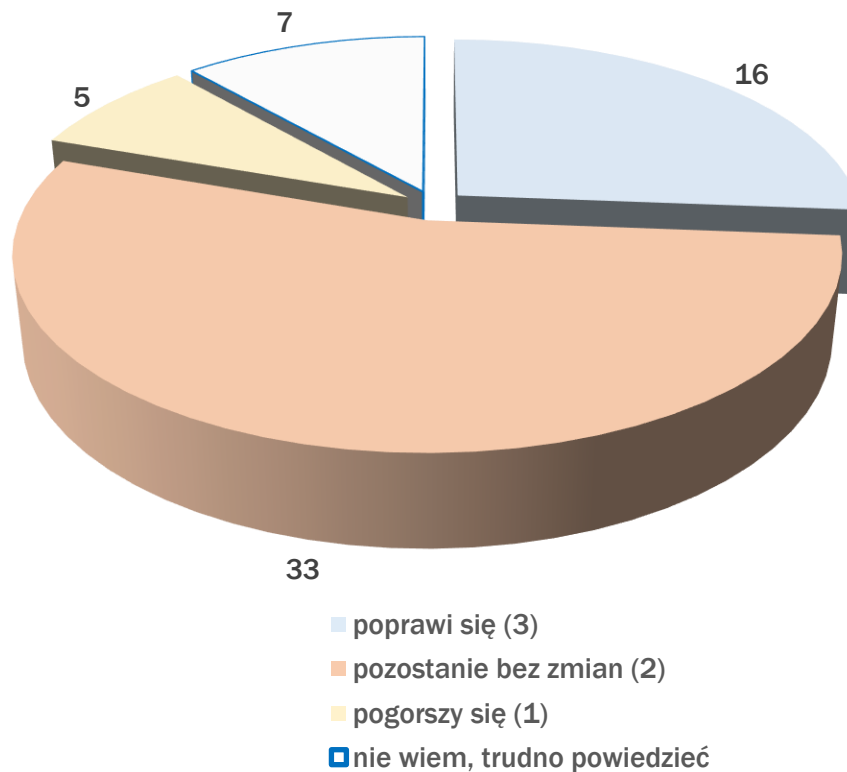
Ocena sytuacji ekonomicznej PES/PS:

Wykres 7. Ogólna ocena kondycji ekonomicznej podmiotu

32 na 61 przedstawicieli badanych podmiotów pozytywnie ocenia sytuację ekonomiczną reprezentowanej organizacji, 24 respondentów sformułowało ocenę neutralną lub ambiwalentną, natomiast 5 – negatywną ocenę kondycji finansowej PES/PS. Średnia w skali pięciostopniowej wynosi 3,52, co oznacza opinię ułożoną między umiarkowanie pozytywną (4) a neutralną lub ambiwalentną (3). Najwyższe oceny najczęściej formułowali przedstawiciele podmiotów o charakterze reintegracyjnym (średnia E=3,57) w porównaniu do przedsiębiorstw społecznych (3,41), podmiotów niezatrudniających pracowników etatowych (3,70), podmiotów o rocznych przychodach powyżej 500 tys. zł (4,21), jak również podmiotów niekorzystających z usług OWES działających w regionie (4,08).

Wykres 8. Perspektywa zmiany sytuacji finansowej podmiotu w okresie najbliższego roku

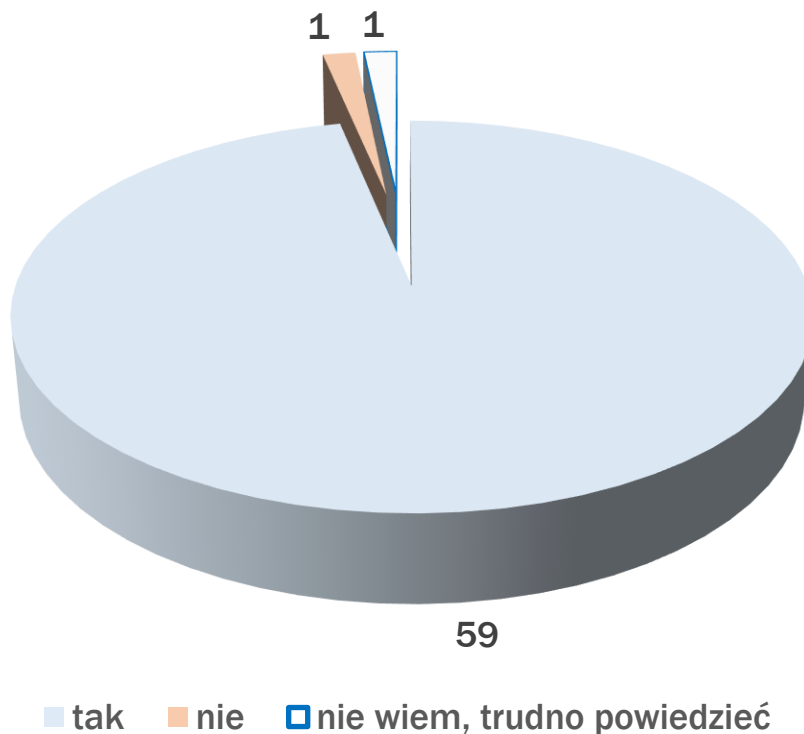

33 na 61 respondentów sądzi, że kondycja ekonomiczna ich podmiotów nie zmieni się w okresie najbliższego roku, licząc od daty realizacji pomiaru. 16 badanych przewiduje poprawę sytuacji ekonomicznej reprezentowanego podmiotu, natomiast 5 ankietowanych jest zdania, że w tym okresie może nastąpić pogorszenie stanu finansów danego PES/PS. Najbardziej optymistycznie postrzegają najbliższą przyszłość przedstawiciele podmiotów oceniających kondycję ekonomiczną swoich podmiotów jako neutralną lub ambiwalentną. Z kolei utrzymanie się obecnej sytuacji najczęściej prognozują respondenci, którzy pozytywnie postrzegają stan finansów reprezentowanych PES/PS.

Powyższe różnice między zmiennymi są istotne statystycznie na poziomie 95 proc. W dużym uproszczeniu – jest to miara wiarygodności rezultatu, a więc prawdopodobieństwo, z którym można stwierdzić, czy uzyskane wyniki, w tym zaobserwowane związki lub różnice, nie są rezultatem oddziaływania czynników przypadkowych. Ze względu na niską podstawę procentowania rezultaty te zostały przedstawione w formie opisowej (lub z zastosowaniem parametru średniej). Analogiczną konwencję zastosowano w dalszej części opracowania.

Poziom wiedzy na temat usług społecznych:

Wykres 9. Deklarowana znajomość pojęcia „usług społecznych”

59 na 61 badanych przedstawicieli PES/PS zetknęło się z pojęciem „usług społecznych”. Osoby te odpowiadały na otwarte pytanie, w którym poproszono ich o sprecyzowanie definicji tego pojęcia. Szczegółowa analiza uzyskanych odpowiedzi pokazuje, że **poziom wiedzy na temat usług społecznych jest niski**. Prawidłowej odpowiedzi udzielono w 7 przypadkach – są to precyzyjne, niepozostawiające wątpliwości, odwołujące się wprost do konkretnych obszarów działalności, zaliczanych do usług społecznych (pomoc społeczna, reintegracja, wspieranie rodzin) lub do ważnych, wyróżniających cech ww. usług (np. powszechności, świadczenia usług na zlecenie administracji publicznej, czy zaspokajania potrzeb mieszkańców, zidentyfikowanych na podstawie przeprowadzonej diagnozy). W większości przypadków (44 osoby) udzielono odpowiedzi ogólnikowych, które świadczą o posiadaniu niepełnej, fragmentarycznej wiedzy na temat usług społecznych. Uczestnicy pomiaru w największym stopniu podzielają przekonanie, że usługi społeczne wiążą się z pomaganiem potrzebującym, np. osobom z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym (25) lub świadczeniem (bliżej nieokreślonych) usług na rzecz

społeczeństwa lub społeczności lokalnej (22). Warto podkreślić, że dość liczna grupa badanych kojarzy usługi społeczne jako działalność bezpłatną (5), opartą na wolontariacie (4) lub nienastawioną na zysk, łączącą realizację celów społecznych i ekonomicznych (3).

Tabela 10. Samoocena poziomu wiedzy na temat różnych aspektów usług społecznych

	Poziom wiedzy na temat zapotrzebowania na usługi społeczne w społeczności lokalnej	Poziom wiedzy na temat możliwości uzyskania wsparcia w związku z realizacją usług społecznych	Poziom wiedzy na temat regulacji prawnych dotyczących usług społecznych (np. ustawowych)
wysoki (5)	6	8	2
raczej wysoki (4)	20	15	17
średni (3)	18	22	23
raczej niski (2)	9	7	6
niski (1)	4	5	9
nie wiem, trudno powiedzieć	2	2	2
WYSOKI (4+5)	26	23	19
NISKI (1+2)	13	12	15
średnia w skali 1-5	3,26	3,25	2,95

Respondenci oceniali swój poziom wiedzy na temat różnych aspektów usług społecznych z wykorzystaniem skali pięciostopniowej – od „niski” (1) do „wysoki” (5). Najwyższe oceny sformułowano odnośnie poziomu wiedzy o zapotrzebowaniu na usługi społeczne w społeczności lokalnej oraz możliwościach uzyskania wsparcia w związku z realizacją usług społecznych. W przypadku obydwu ww. kategorii, oceny pozytywne dwukrotnie przeważają nad negatywnymi, ponadto odnotowano wysoki udział odpowiedzi neutralnych lub ambiwalentnych. Uzyskana średnia przekracza środkową kategorię odpowiedzi (3) w skali pięciostopniowej. Nieco bardziej sceptycznie respondenci postrzegają swój poziom wiedzy na temat obowiązujących regulacji prawnych w obszarze usług społecznych. Najliczniejszą grupę stanowią osoby, które podzielają ocenę neutralną lub ambiwalentną, ponadto odnotowano wyrównane proporcje odpowiedzi pozytywnych i negatywnych. Średnia w skali 1-5 nie przekracza środkowej kategorii odpowiedzi (3).

Działalność w obszarze usług społecznych przez PES/PS:

Wykres 11. Obszary działalności prowadzonej przez badane podmioty

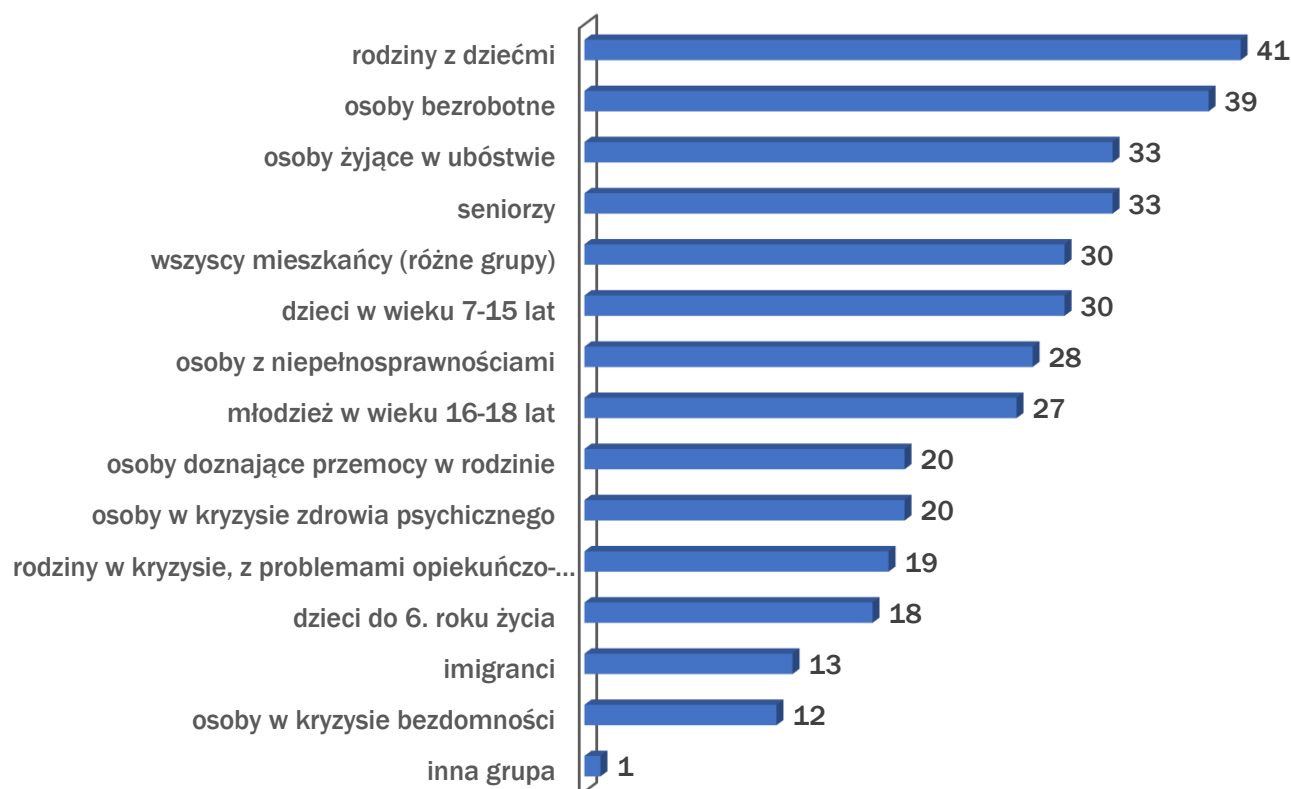

Niezależnie od odpowiedzi na poprzednie pytania respondenci wskazywali obszary działalności prowadzonej przez reprezentowane przez siebie podmioty (według kategorii z ustawy z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych). Powyższy rozkład odpowiedzi potwierdza, że badane PES/PS najczęściej prowadzą działalność wielobranżową. Co niezmiernie istotne, 59 na 61 ankietowanych podmiotów funkcjonuje w przynajmniej jednym obszarze usług społecznych. Najczęściej wymieniano pobudzanie aktywności obywatelskiej – tego rodzaju działalność najczęściej prowadzą podmioty z siedzibą w subregionie elbląskim, realizujące usługi społeczne w ramach projektów rządowych lub projektów unijnych, a także w ramach otwartych konkursów na realizację zadań publicznych. Na drugim miejscu wskazano reintegrację społeczną i zawodową – najczęściej są to podmioty zainicjowane lub założone przez JST, podmioty działające od roku

2021 lub krócej, zatrudniającego pracowników etatowych, o rocznych przychodach między 100 a 500 tys. zł. Przeciwdziałanie bezrobociu jest obszarem, w którym funkcjonują przede wszystkim podmioty zatrudniające pracowników etatowych, podmioty, których przedstawiciele zakładają poprawę ich sytuacji ekonomicznej w okresie najbliższego roku, jak również podmioty realizujące usługi społeczne na zlecenie OPS. Ważną sferą działalności badanych podmiotów jest również wspieranie rodziny – najczęściej są to podmioty z subregionu elbląskiego oraz podopieczni OWiES w Elblągu, ponadto wysoki rezultat odnotowano w grupie respondentów krytycznie oceniających dostęp do informacji na temat możliwości skorzystania ze wsparcia w obszarze usług społecznych.

Wykres 12. Grupy odbiorców usług społecznych realizowanych przez PES/PS

Jako odbiorców usług społecznych realizowanych przez PES/PS najczęściej wymieniano rodziny z dziećmi, ponadto respondenci wskazywali różne grupy wiekowe lub kategoryjne, w tym zagrożone wykluczeniem społecznym (np. osoby bezrobotne, osoby żyjące w ubóstwie, osoby z niepełnosprawnościami). 30 na 59 podmiotów realizujących usługi społeczne deklaruje

ich powszechny charakter, tj. świadczenie usług dla społeczności lokalnej (wszystkich mieszkańców). Najczęściej są to przedstawiciele podmiotów, dla których źródłem przychodu są składki członkowskie, jak również PES/PS prowadzące działalność w obszarze kultury i sztuki.

Tabela 13. Liczba lat realizacji usług społecznych przez PES/PS

od 3 lat lub krócej	29
4-10 lat	23
od 11 lat lub dłużej	6
nie wiem, trudno powiedzieć	1

Blisko połowa (29 na 59 podmiotów działających w obszarze usług społecznych) realizuje ww. usługi nie dłużej niż 3 lata, natomiast 52 podmioty – co najmniej od 10 lat. Średnia liczba lat realizacji usług społecznych wynosi 5,43. Znacznie wyższą średnią liczbę lat odnotowano w przypadku podmiotów o charakterze reintegracyjnym (12,83) w porównaniu do przedsiębiorstw społecznych (4,95). Ponadto dłuższy okres realizacji usług społecznych deklarują przedstawiciele podmiotów zatrudniających pracowników etatowych (6,26) na tle PES/PS niezatrudniających pracowników (3,67).

Tabela 14. Liczba PES/PS zatrudniających stałych pracowników lub współpracowników w związku z realizacją usług społecznych

stałych pracowników (etatowych)	35
współpracowników (na umowy cywilno-prawne)	25
nie wiem, trudno powiedzieć	3

Tabela 15. Liczba stałych pracowników zatrudnionych w związku z realizacją usług społecznych

1-5 pracowników	26
6-10 pracowników	8
11 i więcej pracowników	1

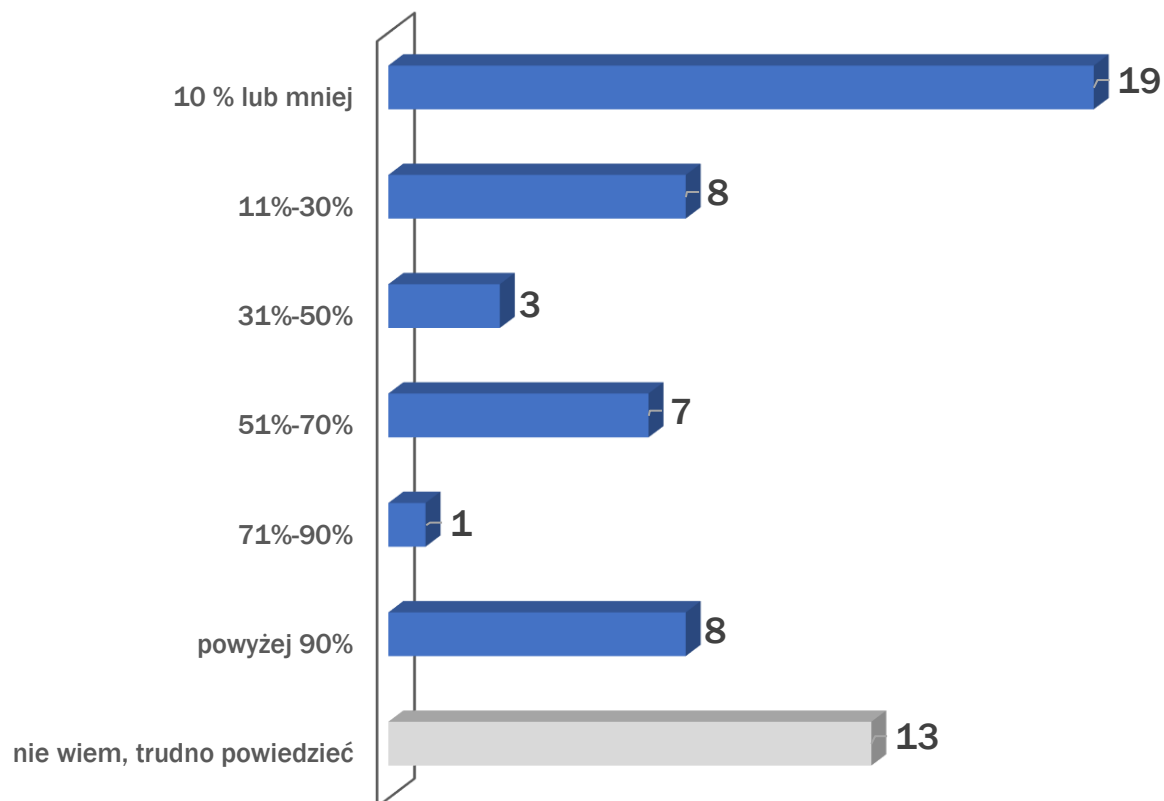
Tabela 16. Liczba współpracowników zatrudnionych w związku z realizacją usług społecznych

1-5 współpracowników	14
6-10 współpracowników	9
11 i więcej współpracowników	2

35 badanych podmiotów zatrudnia stałych pracowników (na umowę o pracę), natomiast 25 – współpracowników (na umowy cywilno-prawne) w związku z realizacją usług społecznych. Ankietowane podmioty zatrudniają średnio 4,26 stałych pracowników, a także 13,28 współpracowników w związku ze świadczeniem ww. usług.

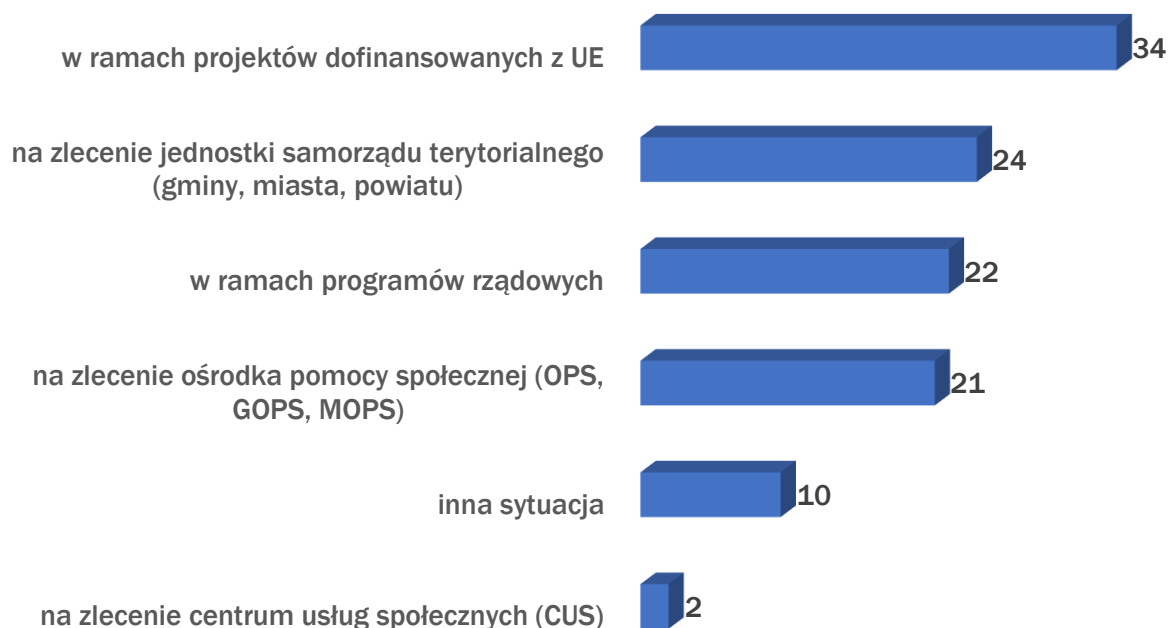
Wykres 17. Udział przychodów wypracowywanych z związku z realizacją usług społecznych

19 na 59 podmiotów realizujących usługi społeczne deklaruje, że udział ww. usług w całkowitej strukturze przychodów danego podmiotu nie przekracza 10 proc. W przypadku 27 podmiotów analogiczny odsetek wynosi 30 proc. lub mniej, natomiast dla 30 PES/PS – nie przekracza połowy. Przedstawiciele 16 ankietowanych podmiotów deklarują udział przychodów uzyskanych z realizacji usług społecznych w strukturze przychodów na poziomie powyżej 50 proc. Do ostatniej z wymienionych grup najczęściej należą przedsiębiorstwa społeczne (w porównaniu z podmiotami o charakterze reintegracyjnym). Wysoki rezultat odnotowano również

w grupie badanych, którzy uznają, że realizacja usług społecznych jest opłacalna ekonomicznie dla ich podmiotów.

Wykres 18. Sposób finansowania usług społecznych realizowanych przez PES/PS

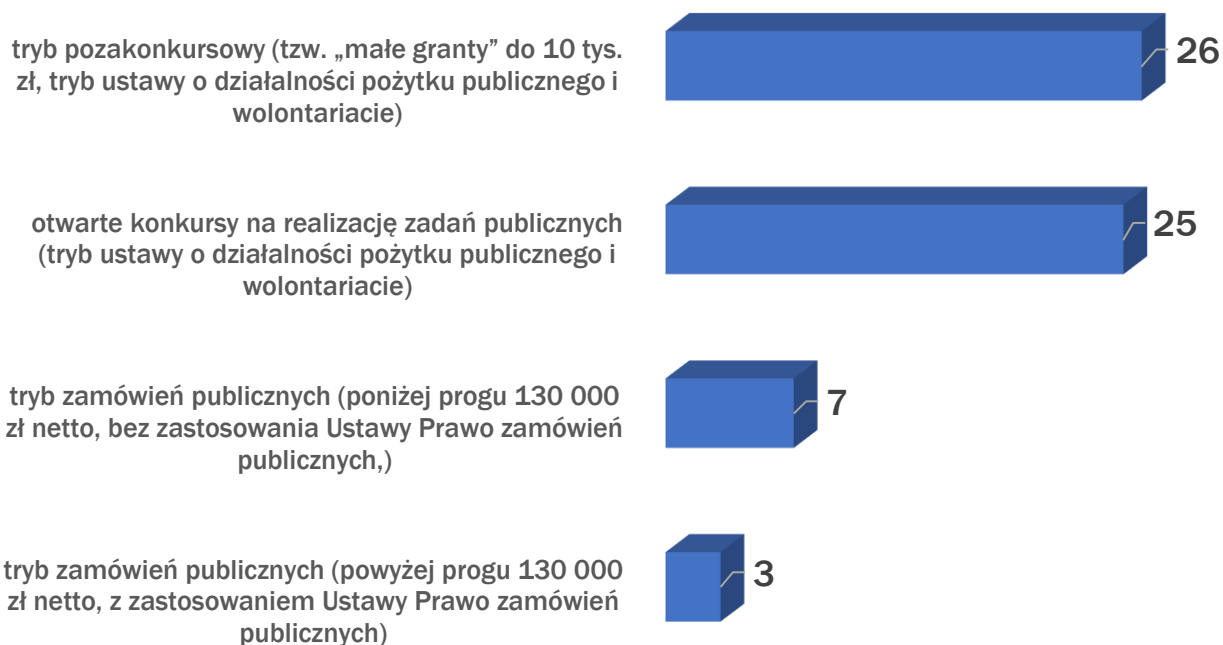
34 na 59 podmiotów realizujących usługi społeczne świadczy je na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego lub ich jednostek organizacyjnych (np. OPS lub CUS). Najczęściej są to podmioty z siedzibą w subregionie nidzickim, podmioty zatrudniające 6-10 pracowników etatowych, podmioty o rocznych przychodach powyżej 500 tys. zł, jak również podmioty działające w sferze kultury, edukacji, ekologii oraz aktywizacji społecznej. Świadczenie usług na zlecenie JST koresponduje z przekonaniem o opłacalności ekonomicznej oraz pozytywnym wpływie tego rodzaju działalności na kondycję ekonomiczną PES/PS.

34 podmioty realizują usługi społeczne w ramach projektów unijnych – szczególnie wysokie rezultaty odnotowano wśród podmiotów z subregionu olsztyńskiego, podmiotów realizujących usługi w ramach programów rządowych, jak również wśród ankietowanych pozytywnie oceniających dostęp do informacji na temat możliwości uzyskania wsparcia w związku z realizacją usług społecznych.

22 podmioty realizują usługi społeczne w ramach programów rządowych – najczęściej są to podmioty z siedzibą w subregionie olsztyńskim, podmioty o rocznych przychodach powyżej 1 mln zł, podmioty świadczące usługi w ramach projektów unijnych, ponadto wysoki wynik odnotowano wśród badanych pozytywnie oceniających możliwości uzyskania informacji na temat możliwości otrzymania wsparcia w regionie (w kontekście rozwoju usług społecznych).

10 badanych PES/PS deklaruje „inną sytuację” – są to podmioty, które świadczą usługi sfinansowane z własnych środków lub – rzadziej – sprzedające je na otwartym rynku (w modelu komercyjnym).

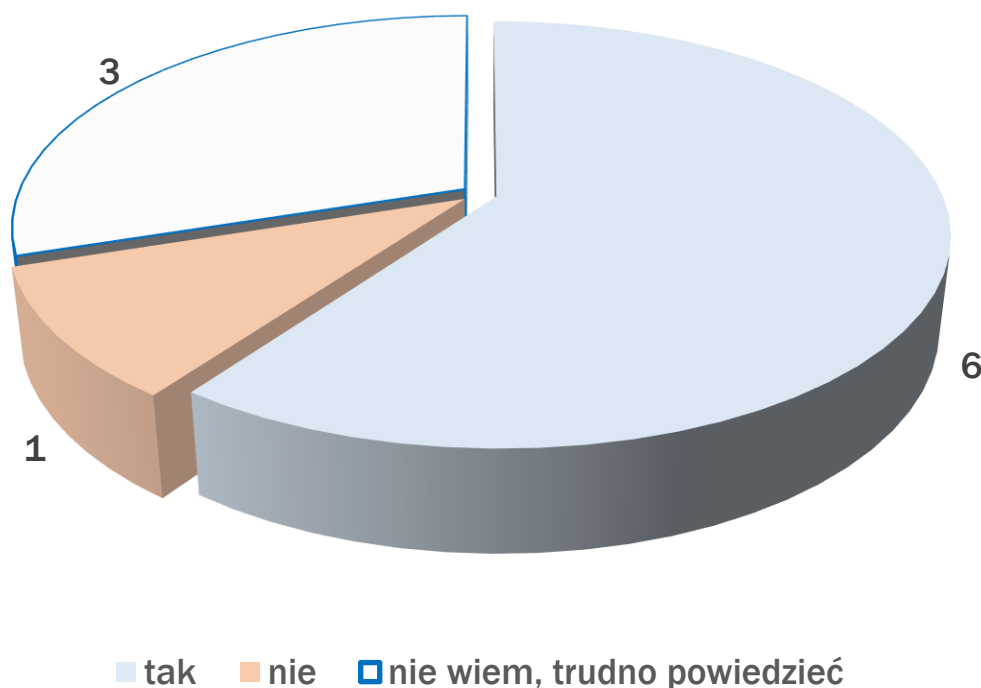
Wykres 19. Tryb zlecenia usług społecznych realizowanych przez PES/PS

Usługi społeczne najczęściej są zlecane na podstawie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie. 26 badanych podmiotów realizowało usługi zlecane w trybie „małych grantów” – najczęściej są to podmioty finansowane ze środków prywatnych założycieli, jak również podmioty działające w obszarze kultury i sztuki, rozwoju lokalnego i ochrony środowiska. 25 podmiotów realizowało zadania zleczone w trybie konkursowym – relatywnie wysokie rezultaty uzyskano wśród podmiotów korzystających z darowizn, podmiotów

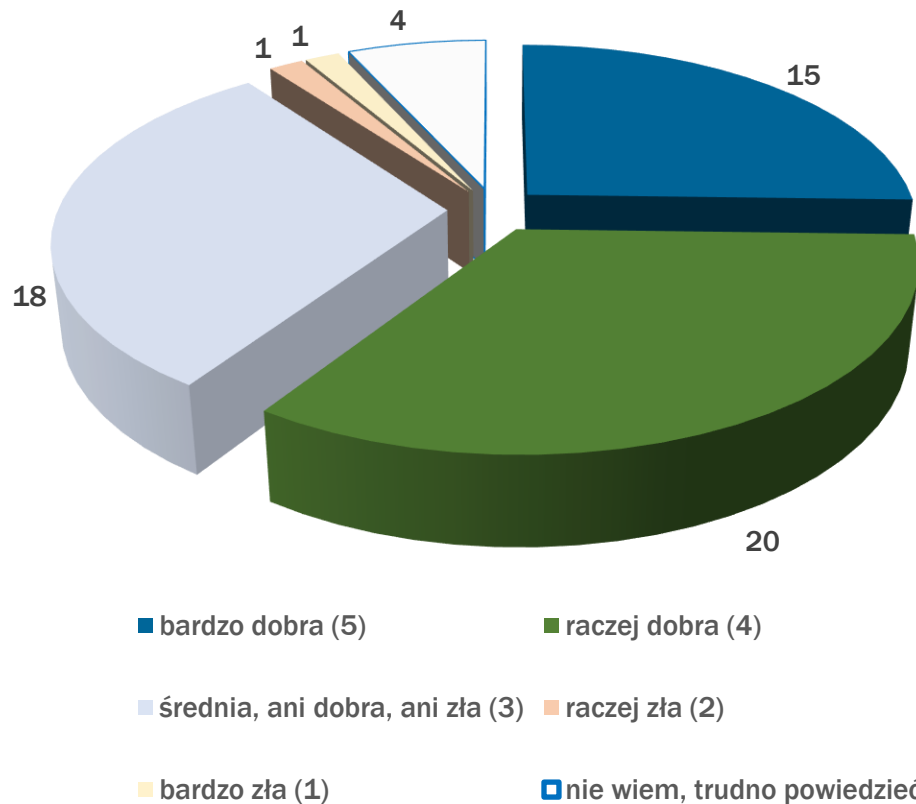
o rocznych przychodach między 500 tys. a 1 mln zł, podmiotów działających w sferze edukacji, ekologii oraz rynku pracy, a także podmiotów pozyskujących zlecenia w ramach zamówień publicznych. Dodajmy, że **korzystanie z konkursów sprzyja przekonaniu, że realizacja usług społecznych jest opłacalna ekonomicznie dla PES/PS, natomiast korzystanie z „małych grantów” współwystępuje z negatywną oceną rentowności tego rodzaju działań.** Co niezmiernie istotne, mało rozpowszechnione jest zlecenie usług w ramach zamówień publicznych (najczęściej – poniżej progu 130 000 zł netto, a więc bez zastosowania Ustawy Prawo zamówień publicznych).

Wykres 20. Stosowanie klauzul lub aspektów społecznych w zamówieniach publicznych na realizację usług społecznych

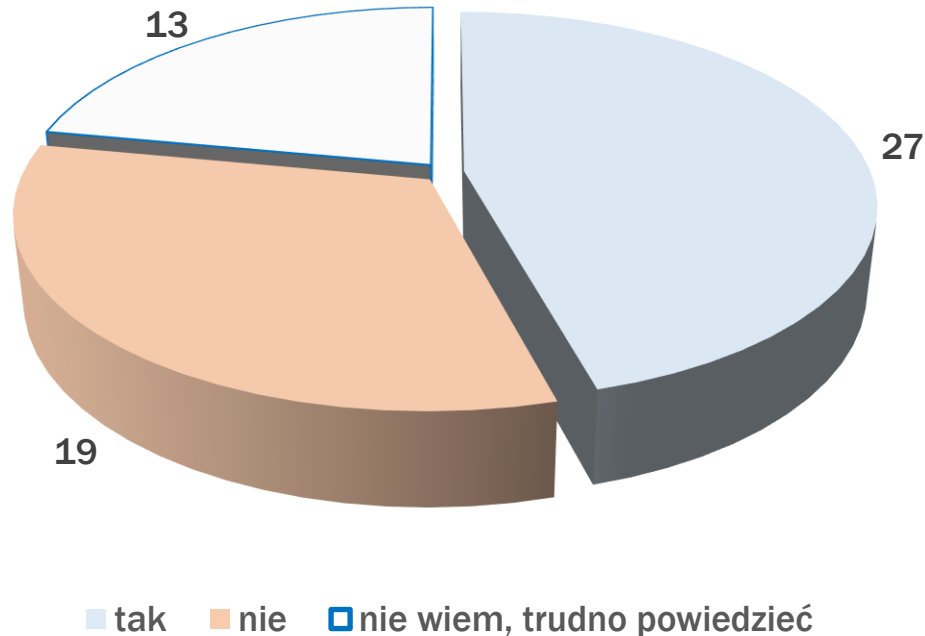
6 badanych podmiotów realizowało usługi społeczne zleczone w ramach postępowań, w ramach których zastosowano klauzule lub aspekty społeczne, co jest kolejnym dowodem świadczącym o małym rozpowszechnieniu tego rodzaju rozwiązań w regionie. W tym przypadku nie odnotowano jakichkolwiek istotnych statystycznie różnic między zmiennymi.

Wykres 21. Wpływ realizacji usług społecznych na działalność i sytuację ekonomiczną PES/PS

Przedstawiciele 35 na 59 podmiotów realizujących usługi społeczne uważają, że świadczenie ww. usług dodatnio wpływa na działalność oraz kondycję ekonomiczną PES/PS. Średnia w skali 1-5 wynosi 3,85, a więc jest zbliżona do oceny umiarkowanie pozytywnej (4). O wzmacniającym wpływie realizacji usług społecznych częściej są przekonani przedstawiciele podmiotów niezatrudniających pracowników etatowych (E=4,17) w porównaniu do podmiotów, które zatrudniają stałych pracowników (3,69). Ponadto istotnie wyższą ocenę formułują osoby reprezentujące PES/PS świadczące usługi na zlecenie instytucji samorządowych (4,03), niż ankietowani, których podmioty realizują usługi finansowane w inny sposób (3,81).

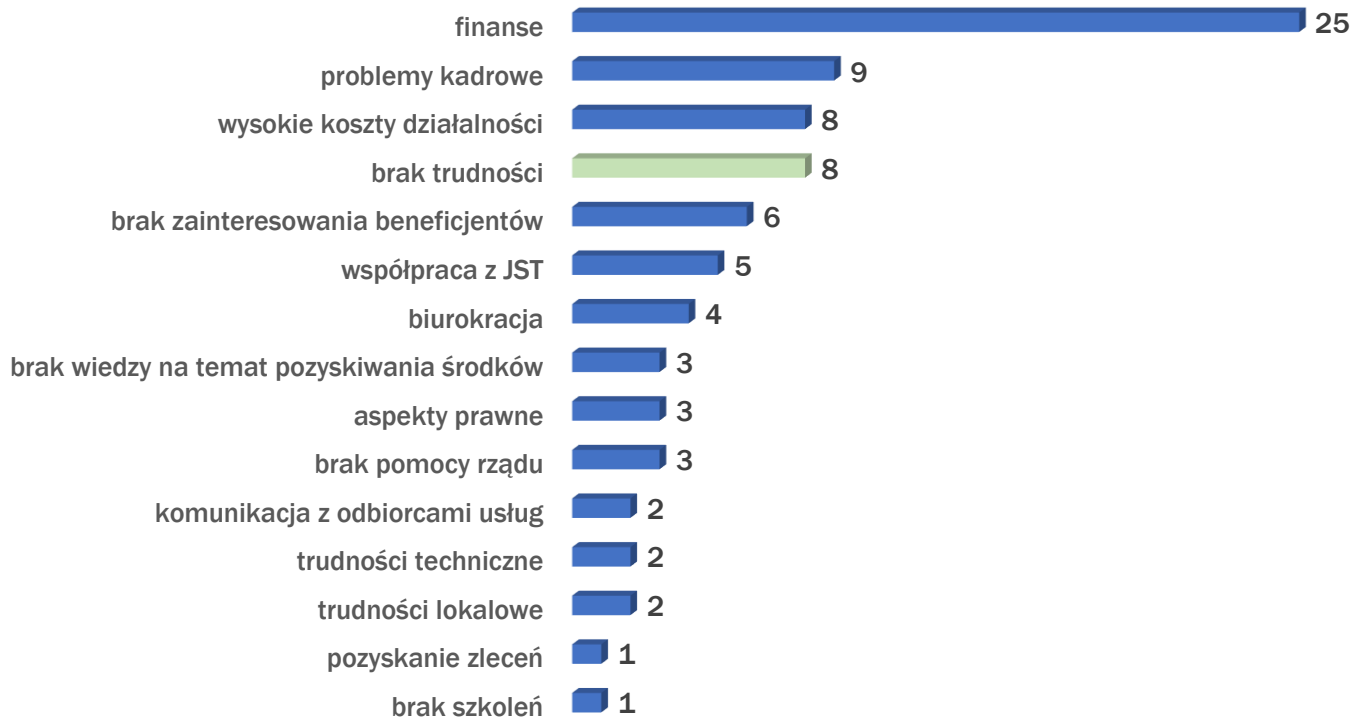
Wykres 22. Opłacalność ekonomiczna realizacji usług społecznych dla PES/PS

27 na 59 ankietowanych podmiotów, realizujących usługi społeczne, deklaruje, że ich świadczenie jest opłacalne ekonomicznie. Tego rodzaju przekonanie najczęściej podzielają przedstawiciele podmiotów o rocznych przychodach powyżej 500 tys. zł, pozytywnie oceniających aktualną kondycję ekonomiczną PES/PS, świadczących usługi na zlecenie instytucji samorządowych, a także realizujących zlecenia przyznane w otwartych konkursach na realizację zadań publicznych. 19 respondentów wyraża przeciwną opinię, tj. sądzi, że realizacja usług społecznych nie jest rentowna. Powyższy pogląd najczęściej wyrażają osoby reprezentujące podmioty o rocznych przychodach nieprzekraczających 10 tys. zł, jak również realizujące zadania publiczne w trybie „małych grantów”. Wysoki rezultat odnotowano wśród badanych negatywnie oceniających dostęp do informacji na temat możliwości uzyskania wsparcia w regionie (w kontekście rozwoju usług społecznych).

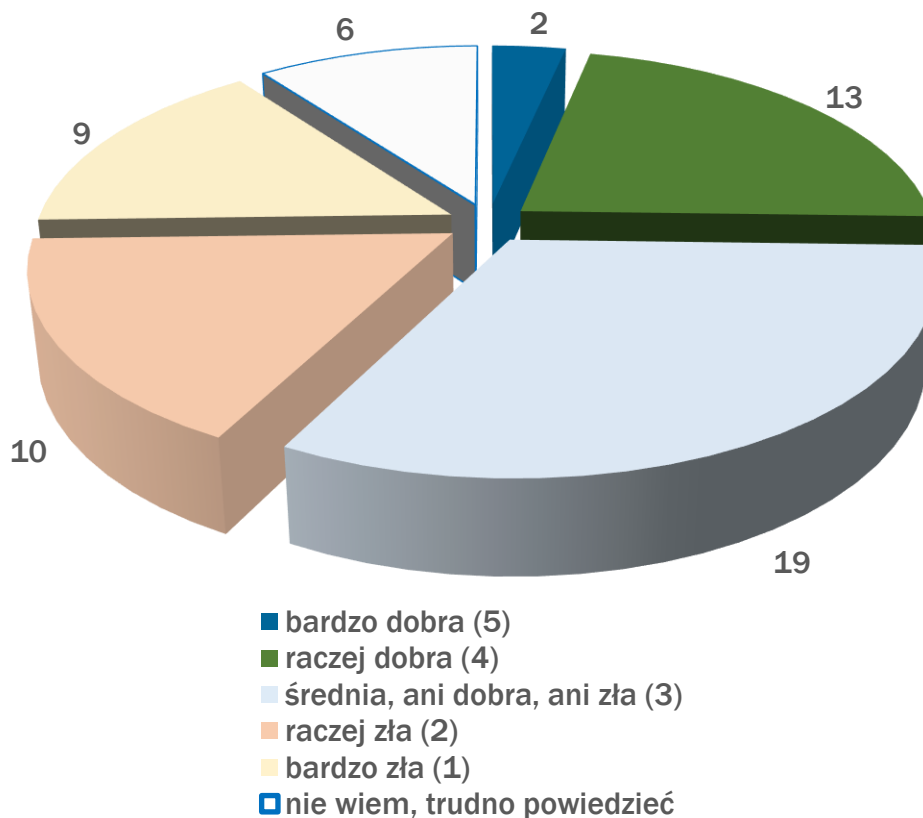
Wyzwania i możliwości uzyskania wsparcia w kontekście usług społecznych:

Wykres 23. Trudności związane z realizacją usług społecznych dla PES/PS

Respondenci odpowiadali na otwarte pytanie o największe trudności związane z realizacją usług społecznych. Wyraźnie widać, że uzyskane odpowiedzi dotyczą różnych wymiarów, ponadto zostały sformułowane na zróżnicowanym poziomie szczegółowości, co wynika ze specyfiki zastosowanego narzędzia. Najczęściej wskazywano w tym kontekście trudności ze sfinansowaniem usług społecznych (problemy z uzyskaniem finansowania, niewspółmiernie niskie kwoty dotacji, zbyt niskie stawki, trudna sytuacja ekonomiczna PES/PS) w powiązaniu z problemami kadrowymi oraz wysokimi kosztami prowadzonej działalności (konieczność zapewnienia wysokiej jakości usług i – co za tym idzie – profesjonalnej kadry specjalistów). Ponadto uczestnicy pomiaru zwracają uwagę na trudności ze znalezieniem odbiorców usług społecznych, współpracę z jednostkami samorządu terytorialnego (brak lub niski poziom zlecenia usług, oferowane warunki współpracy, np. niskie stawki), jak również zbędne obciążenia biurokratyczne.

Wykres 24. Ocena możliwości uzyskania wsparcia przez PES/PS w regionie w związku z realizacją usług społecznych

Ankietowani różnią się pod względem oceny możliwości uzyskania wsparcia w regionie w kontekście realizacji usług społecznych. 19 respondentów wyraża krytyczną opinię, kolejnych 19 – neutralną lub ambiwalentną, zaś 15 – pozytywną. Średnia wynosi 2,78, a więc jest niższa od środkowej kategorii w skali pięciostopniowej (3). Wyższe oceny odnotowano w subregionach: nidzickim (E=3,15) i elbląskim (3,13), w porównaniu z subregionami: ełckim (2,13) i olsztyńskim (2,78). Relatywnie wysoką ocenę formułują przedsiębiorcy społeczni (2,90), przedstawiciele podmiotów o rocznych przychodach między 500 tys. a 1 mln zł (3,83), a także osoby przekonane o opłacalności ekonomicznej realizacji usług społecznych (3,19).

Wykres 25. Korzystanie z różnych form pomocy w związku z realizacją usług społecznych przez PES/PS

Wykres 26. Chęć skorzystania z różnych form pomocy w związku z realizacją usług społecznych przez PES/PS

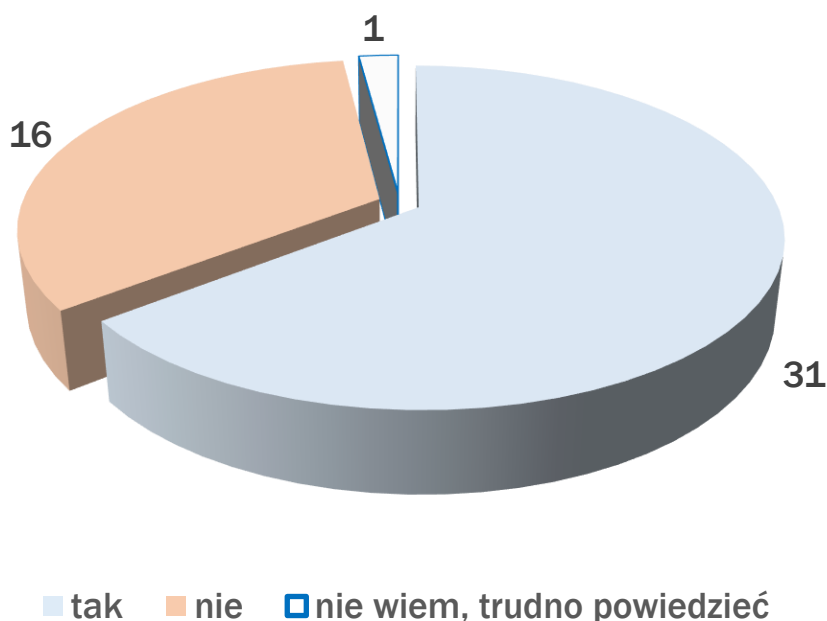
Badani przedstawiciele PES/PS najczęściej korzystali z dotacji (środków bezzwrotnych) na realizację usług społecznych, jak również z usług doradczych i szkoleniowych oraz wsparcia w pozyskiwaniu środków. W kontekście realizacji usług społecznych oczekuje się przede wszystkim zwiększenia puli grantów, a także pomocy w pozyskiwaniu środków (np. identyfikacji źródeł finansowania, pisania projektów, przechodzenia procedur w procesie aplikowania o środki). Ważny jest również dostęp do wysokiej jakości szkoleń i doradztwa (dopasowanych do indywidualnych potrzeb odbiorców). Inne postulowane formy pomocy to: wsparcie rzeczowe i lokalowe, wsparcie biznesowe (np. promocja, marketing, nawiązywanie relacji biznesowych) oraz różne formy wsparcia specjalistycznego (np. prawne, księgowo). Powyższy rezultat potwierdza niski poziom korzystania ze środków zwrotnych, choć warto zaznaczyć, że 16 podmiotów deklaruje tego rodzaju potrzebę.

Wykres 26. Chęć skorzystania z różnych form pomocy przez PES/PS w związku z realizacją usług społecznych

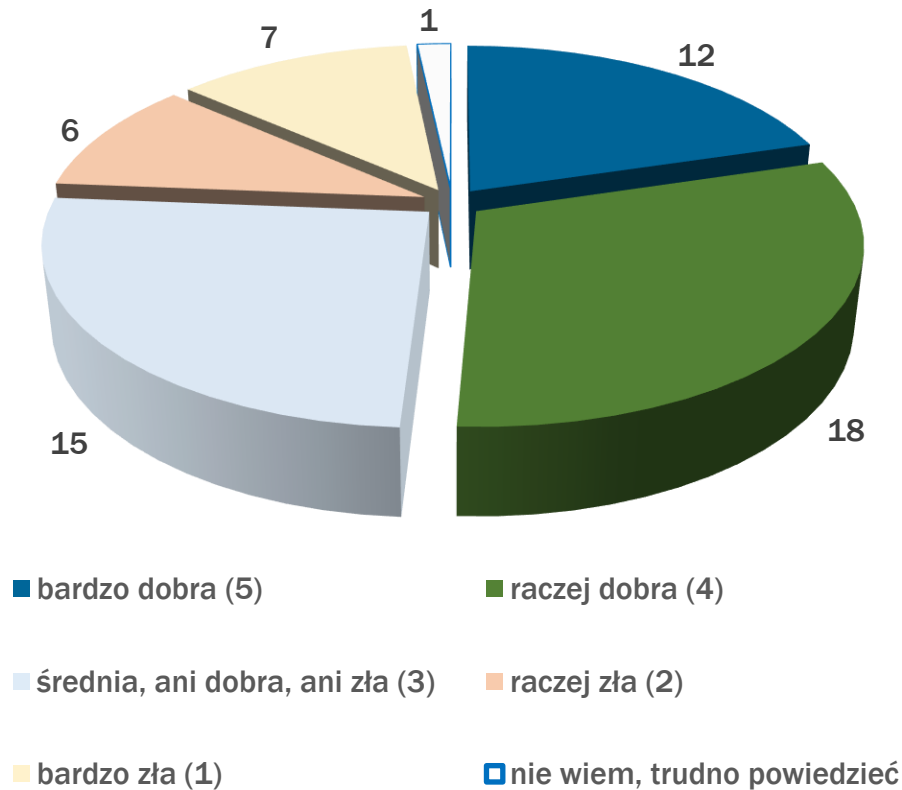
Niezależnie od odpowiedzi na poprzednie pytania respondenci mogli sformułować swoje oczekiwania odnośnie różnych form wsparcia w kontekście realizacji usług społecznych, odpowiadając na pytanie otwarte. Warto zaznaczyć, że na pierwszym miejscu wymieniono szeroko rozumiane wsparcie finansowe, dalej – usługi szkoleniowe i doradcze, a następnie – pomoc w pozyskiwaniu środków zewnętrznych. Dodajmy, że 7 badanych przedstawicieli PES/PS spontanicznie deklaruje, że nie oczekuje jakiegokolwiek pomocy w kontekście realizacji usług społecznych.

Wykres 27. Korzystanie ze wsparcia OWES w związku z realizacją usług społecznych

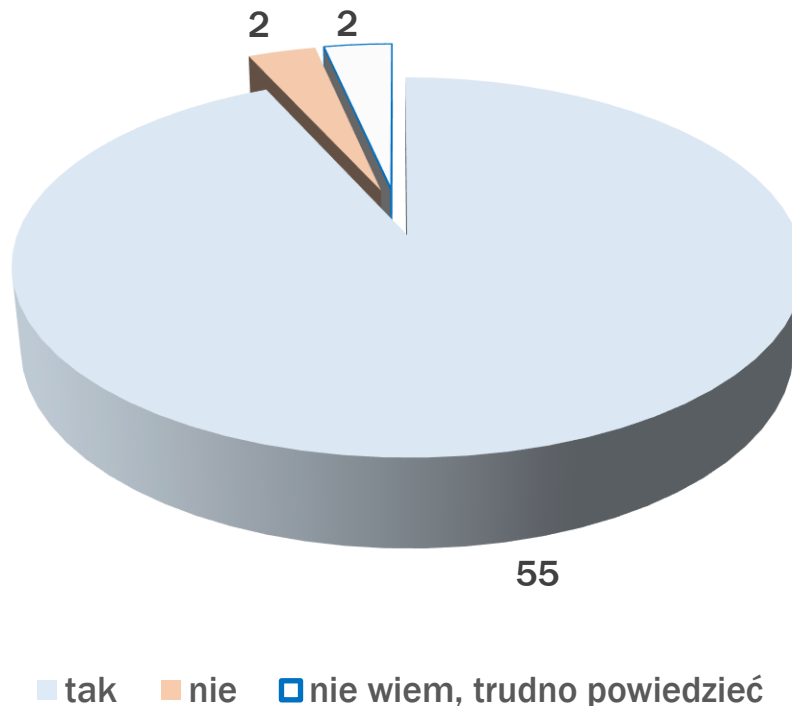
31 badanych podmiotów deklaruje korzystanie ze wsparcia OWES w związku z realizacją usług społecznych. Najczęściej były to dotacje powiązane z tworzeniem miejsc pracy (15), a także szeroko rozumiane usługi doradcze (9) i szkoleniowe (8). Inne formy wsparcia wymieniano w pojedynczych przypadkach (np. pomoc rzeczową, wsparcie na poziomie promocji, czy budowania wizerunku PES/PS). Respondenci wyrażają wysoki poziom satysfakcji z otrzymanych usług OWES. 28 ankietowanych formułuje ocenę pozytywną (w tym 22 osoby – skrajnie pozytywną), ponadto odnotowano 2 oceny negatywne oraz 1 ocenę neutralną lub ambiwalentną. Średnia w skali 1-5 wynosi 4,55, co oznacza opinię ułożoną między umiarkowanie (4) a bardzo pozytywną (5) kategorią odpowiedzi.

Wykres 28. Poziom wiedzy na temat możliwości uzyskania wsparcia w związku z realizacją usług społecznych

30 przedstawicieli badanych podmiotów czuje się wystarczająco poinformowanych na temat możliwości uzyskania wsparcia w regionie w kontekście realizacji usług społecznych. Ponadto uzyskano 15 ocen neutralnych lub ambiwalentnych oraz 13 opinii negatywnych. Średnia w skali pięciostopniowej wynosi 3,38. Najwyższe oceny formułują przedstawiciele podmiotów o rocznych przychodach między 100 a 500 tys. zł (E=3,88). Warto nadmienić, że we wszystkich czterech subregionach uzyskane zostały zbliżone rezultaty (w tym przypadku nie odnotowano różnic istotnych statystycznie).

Wykres 29. Plany kontynuacji świadczenia usług społecznych w kolejnych latach

55 na 59 podmiotów realizujących usługi społeczne deklaruje chęć podtrzymania tego rodzaju działalności. 2 podmioty zamierzają zaprzestać realizacji ww. usług, ponadto uzyskano 2 odpowiedzi uciezkowe („nie wiem, trudno powiedzieć”).

Informacje na temat potencjału i zasobów PES/PS w kontekście realizacji usług społecznych zostały zebrane również podczas badania jakościowego: Indywidualnych Wywiadów Pogłębionych oraz Zogniskowanych Wywiadów Grupowych z podmiotami realizującymi i nierealizującymi usług społecznych na zlecenie JST (lub ich jednostek organizacyjnych, jak OPS lub CUS).

Trudności/wyzwania związane z realizacją usług społecznych przez PES/PS:

- współpraca z JST: niski poziom wiedzy w samorządach (na temat usług społecznych i ekonomii społecznej), uzależnienie od kadencyjności w samorządach, brak partnerskich relacji i zaufania instytucji do PES/PS, niechęć JST do zlecania usług na zewnątrz (zwłaszcza na obszarach wiejskich), niechęć do stosowania klauzul społecznych

(skomplikowane przepisy, niejasna interpretacja), rozłożony w czasie proces decyzyjny w JST, mało transparentne zasady udzielania zleceń, pogarszająca się sytuacja ekonomiczna JST („brak środków na sfinansowanie usług...”, „obcinanie środków na konkursy...”, „zlecenie swoim znajomym...”),

- realizacja usług społecznych w ramach procedur konkursowych: zbyt krótka perspektywa, akcyjność, doraźność, brak poczucia stabilizacji, trudności ze zbudowaniem trwałych zasobów PES/PS („konkursy są coraz później ogłaszane, początek roku praktycznie jest wyłączony z realizacji...”, „długi okres oczekiwania na płatności...”, „nieprzewidywalność w dostępie do środków...”),
- niestabilne otoczenie prawne, system podatkowy, warunki prowadzenia działalności, biurokracja, zbędne obciążenia administracyjne,
- ogólna sytuacja rynkowa, inflacja, niestabilność,
- niskie stawki oraz wysokie koszty realizacji (wysokiej jakości) usług społecznych („organizacje mają rozwijać lokalne społeczności, ale brakuje takiego myślenia urzędników, że usługi, ekonomia społeczna to nie wolontariat...”),
- trudności z zapewnieniem bazy lokalowej (miejsca świadczenia usług społecznych) i wyposażenia,
- niskie kompetencje menedżerskie w PES/PS, brak wiedzy na temat możliwości pozyskiwania środków zewnętrznych, trudności z tworzeniem i koordynacją projektów, a także sprawozdawczością, niski poziom wiedzy prawnej („nie chcą przyswajać wiedzy, jest opór...”, „brak przedsiębiorczych ludzi w sektorze, myślenia biznesowego...”),
- kadra PES/PS: trudności wynikające z zatrudniania osób z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym („to jest bardzo trudna grupa, a oczekuje się od nas bardzo wyspecjalizowanej usługi...”),
- brak współpracy i sieciowania w sektorze ES, nadmierna rywalizacja, mała liczba wspólnych przedsięwzięć,
- problemy reputacyjne, negatywny wizerunek ekonomii społecznej,
- niski poziom współpracy z biznesem,
- trudności z dostępem/świadczeniem usług na obszarach wiejskich: wykluczenie cyfrowe i komunikacyjne.

Szczególny segment stanowią podmioty świadczące usługi na rzecz CUS, które – w większości – osiągnęły pewien stopień rozwoju i profesjonalizacji, posiadają kadre i są stabilne finansowo („zwinne zarządzanie, elastyczność, bardzo szybko potrafimy zareagować na zmieniające się potrzeby...”, „łączymy działalność gospodarczą z działaniami społecznymi...”). Część z nich operuje w skali ponadlokalnej (w różnych gminach, czy powiatach, dla różnych zlecniodawców). Postrzeganą mocną stroną współpracy z CUS są dobre relacje, komunikacja z pracownikami, ich otwartość na nowe rozwiązania. Z kolei do mankamentów tej kooperacji zaliczono zbędne obciążenia biurokratyczne, zbyt sztywne procedury CUS, m.in. wynikające z wymogów projektu pilotażowego („ograniczały nas ramy projektu, były potrzeby, na które nie mogliśmy zareagować...”), niskie stawki za realizację usług („było to średnio opłacalne...”), krótką perspektywę współpracy („pocięte zadania...”, „zespół się rozłązi...”), a także pewne zasady współpracy z CUS („nawet nie chodzi o stawki, ale o pewne niezrozumienie, (...) jeśli mamy 400 godzin zajęć i zatrudniamy do tego ludzi, a CUS nie zrekrutuje nam ludzi na te zajęcia, to my nie zrealizujemy tych godzin i nie zapłacimy pracownikom, a musimy go zatrudnić, dlatego albo powinno być lepiej zbadane zapotrzebowanie na daną usługę lub powinna być lepsza rekrutacja, (...) przy jednym zadaniu mieliśmy wykonać usługę dla 100 osób, a CUS przysłał tylko 30, my musieliśmy zatrudnić do tego personel na 100 osób, ale ponieważ przysłano nam tylko 30, to za 30 nam zapłacono...”). Co istotne, przedstawiciele badanych podmiotów deklarują wolę kontynuacji, a nawet rozwoju i pogłębienia współpracy w obszarze usług społecznych.

Podmioty nierealizujące usług społecznych na zlecenie JST – konieczne warunki podjęcia współpracy z instytucją publiczną/samorządem:

- przygotowanie usługodawców do świadczenia usług społecznych: system wsparcia usługodawców, edukacja, mentoring,
- ustanowienie stabilnych, transparentnych zasad współpracy, opłacalność ekonomiczna realizacji usług,
- diagnoza lokalna, określenie własnych potrzeb przez JST,

- świadomość i gotowość do współpracy po stronie JST („samorząd musi kalkulować, zrozumieć korzyści, że to się opłaca, że z tego powstają wysokiej jakości miejsca pracy...”),
- baza lokalowa pod kątem świadczenia usług (np. użyczenie lokali z zasobu komunalnego na rzecz PES/PS),
- kadra, potencjał ludzki, zapewnienie „rąk do pracy”, odpowiednie kompetencje kadry do świadczenia wysokiej jakości usług społecznych.

5.3 Doświadczenia CUS w kontekście zlecenia usług społecznych PES/PS

W województwie warmińsko-mazurskim funkcjonują 4 centra usług społecznych:

- Elbląskie Centrum Usług Społecznych (ECUS),
- Centrum Usług Społecznych w Górowie Iławeckim,
- Centrum Usług Społecznych w Srokowie,
- Centrum Usług Społecznych w Kurzętniku.

Elbląskie Centrum Usług Społecznych (ECUS):

Pierwsza z wymienionych instytucji funkcjonuje w dużym ośrodku i – co za tym idzie – ma największe doświadczenia związane ze zlecaniem usług społecznych oraz współpracą z usługodawcami. Pozostałe centra funkcjonują w gminach wiejskich, przy czym usługi częściowo są zlecane osobom fizycznym (np. zatrudnianym na umowy cywilno-prawne), a w części – podmiotom instytucjonalnym.

Diagnoza pod kątem usług społecznych została zrealizowana przez firmę zewnętrzną z wykorzystaniem różnych metod i technik badawczych (ilościowych i jakościowych). Przeprowadzono analizę danych zastanych, badanie ilościowe (CATI) na próbie 700 mieszkańców Elbląga, 20 Indywidualnych Wywiadów Pogłębionych (IDI) z usługodawcami, lokalnymi liderami, osobami kluczowymi, przedstawicielami władz lokalnych, 5 Zogniskowanych Wywiadów Grupowych (FGI) z przedstawicielami różnych grup odbiorców usług społecznych, a także konsultacje społeczne.

Elbląskie Centrum Usług Społecznych zleca podmiotom zewnętrznym dużą liczbę zróżnicowanych kategorialnie usług. Co istotne, usługi te są finansowane z różnych źródeł: ze środków własnych (usługi opiekuńcze) i zewnętrznych (np. opieka wytchnieniowa, asystent osobisty osoby niepełnosprawnej, teleopieka, usługi edukacyjne, transportowe, psychologiczne i wiele innych). Wiele z tych usług było zlecanych podmiotom ekonomii społecznej (organizacjom pozarządowym) w ramach projektu pilotażowego. Usługi te były zlecane w trybie konkursowym, z wyjątkiem teleopieki, którą zlecano w przetargu („to musi być wyspecjalizowany podmiot...”).

ECUS zebrał bogate doświadczenia związane z procesem zlecenia usług społecznych. Najczęściej stosowany jest tryb konkursowy, który jest trudny w realizacji, ponieważ wiąże się z licznymi obciążeniami o charakterze biurokratycznym („długo uczyliśmy się tego trybu konkursowego...”, „uciążliwa jest ta cała obróbka, trzeba powołać komisję konkursową, przygotować konkurs, ogłoszenie musi wisieć 21 dni, oferta jest bardzo rozbudowana, szczegółowy budżet, potem jest analiza i uwagi, uzupełnienia, aktualizacja...”, „uciążliwe jest rozliczanie, co 3 miesiące muszą być sprawozdania...”). Warto dodać, że niektóre z ww. obciążeń administracyjnych wynikały z wymogów projektowych („rygor środków unijnych, co 3 miesiące jest wniosek o płatność...”, „30 procent usług musiało być zlecane PES...”). Co istotne, ECUS zlecał usługi w trybie konkursowym w ramach rocznych budżetów, na podstawie gminnego programu współpracy z organizacjami pozarządowymi (krótka perspektywa, doraźność, akcyjność, „powinny być dłuższe umowy...”).

Jak już wspomnieliśmy, usługa teleopieki była zlecana w ramach zamówień publicznych, w trybie przetargowym. Postrzeganą zaletą tego rozwiązania jest prostota i szybkość („krótsza oferta...”, „całe rozliczenia to 2 fakturki...”). ECUS podjął próbę zastosowania klauzuli społecznej, jednak nie zakończyła się ona powodzeniem („prawnik widzi zagrożenia...”, „co będzie, jak przyjdzie kontrola...”).

Przed rozpoczęciem procesu zlecenia usług ECUS przeprowadził rozpoznanie pod kątem możliwości ich realizacji w środowisku potencjalnych wykonawców („wysłaliśmy zapytania, co mogą zrobić i za jakie pieniądze...”). Mimo tych zabiegów i wstępnych deklaracji ze strony PES/PS, wiele lokalnych podmiotów nie przystępowało do ogłaszanych konkursów (zwłaszcza w początkowej fazie działalności ECUS). Ogólnie rzecz biorąc, z perspektywy ECUS

rynek lokalnych usługodawców jest niewystarczająco rozwinięty w relacji do potrzeb (zbyt mała liczba organizacji, skupianie się istniejących podmiotów na własnych działaniach, brak „mocy przerobowych”, brak spółdzielni socjalnej, która np. mogłaby realizować proste prace porządkowe). Istotną barierą są zbyt niskie stawki za realizację usług („w programach rządowych są niskie stawki, opieka wytchnieniowa, AONN, to jest 40 złotych, (...), ale w projekcie stawki były ok...”).

Powstanie ECUS przyczyniło się do wzmocnienia współpracy międzyinstytucjonalnej, w tym międzysektorowej („jako CUS ostro mieszamy w całym mieście, kreujemy współpracę NGO, PES, JST...”). Budowane są relacje, powstaje przestrzeń wymiany wiedzy i doświadczeń („uczymy się siebie nawzajem...”, „początki były trudne, ale poprzez spotkania, rozmowy to zostało przełamane...”, „im bliżej końca, tym jest większe poczucie, że gramy do jednej bramki...”). ECUS podjął próbę zbudowania forum partnerów – sieci realizatorów usług społecznych, jednak pomysł ten został zarzucony („mamy to zapisane w Planie Wdrażania, zrobiliśmy spotkanie założycielskie, ale robiliśmy to z projektu, więc do tego forum nie mógł przystąpić nikt, kto będzie dla nas realizował usługi społeczne z projektu (...), czyli wszystkie te większe, prężne organizacje, które chciałyby realizować usługi, byłyby wyautowane z forum, więc podjęliśmy decyzję, że nie chcemy robić forum, w którym są same instytucje i jakieś podmioty, które nie robią usług, (...) odpuściliśmy to sobie, ale wrócimy do tematu...”).

Jako wymierne efekty funkcjonowania ECUS wskazywano powszechność usług i – co za tym idzie – poszerzenie grupy odbiorców („ECUS powoli staje się CUS-em dla mieszkańców...”, „3/4 to są nowi odbiorcy, którzy wcześniej nie byli klientami MOPS-u...”). Ważnym aspektem było również zbudowanie rozpoznawalności i kreowanie pozytywnego wizerunku nowej instytucji („odczarowanie pomocy społecznej...”, „mieszkańcy już nie boją się tej etykiety...”, „dobre postrzeżenie, bo ECUS jest aktywny, widać go na różnych eventach...”). Wyzwaniem na przyszłość jest ułożenie współpracy z usługodawcami („organizacje i instytucje mają zupełnie różne kultury organizacyjne...”), określenie standardów i zapewnienie wysokiej jakości świadczonych usług (ECUS prowadził w tym obszarze badania ankietowe, organizował wizyty monitorujące i spotkania z usługodawcami).

Centrum Usług Społecznych w Górowie Iławeckim:

Gmina Górowo Iławeckie jest wiejską gminą położoną w powiecie bartoszyckim. Diagnoza na potrzeby procesu tworzenia CUS została opracowana przy okazji aktualizacji ważnych dokumentów w ramach lokalnej polityki społecznej (Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych, Program Polityki Senioralnej). Proces badawczy był realizowany częściowo z wykorzystaniem własnych zasobów, a częściowo przez podmiot zewnętrzny (organizację pozarządową). Wykorzystano zarówno techniki ilościowe (np. ankiety), jak i jakościowe (spotkania, badania fokusowe).

CUS w Górowie Iławeckim ma doświadczenie zlecania usług społecznych podmiotom zewnętrznym: organizacja pozarządowa (stowarzyszenie) prowadzi środowiskowy dom samopomocy oraz warsztat terapii zajęciowej, natomiast spółdzielnia socjalna realizuje usługę gastronomiczną (obiady dla miejscowych placówek edukacyjnych). Ponadto CUS zawiera umowy cywilno-prawne z osobami fizycznymi, np. osobami świadczącymi usługi opiekuńcze oraz instruktorami w klubie seniora. Niektóre usługi są finansowane z programów rządowych (Asystent Osobisty Osoby Niepełnosprawnej), natomiast usługi sąsiedzkie realizowane są w sposób „nieformalny”.

Instytucja zleca usługi przede wszystkim w ramach zamówień publicznych, w tym z zastosowaniem klauzuli społecznej (zatrudnieniowej). W ten sposób wyłoniona została spółdzielnia socjalna jako wykonawca usługi gastronomicznej („forma preferencji dla podmiotu ekonomii społecznej, były zapytania z otwartego rynku...”). Korzystanie z zamówień publicznych postrzegane jest jako instrument sprzyjający profesjonalizacji i budowaniu trwałych zasobów lokalnego rynku usług społecznych. Nie stosuje się trybu konkursowego („tak jest lepiej, dużo wygodniej rozliczać się na fakturę...”).

Jakość świadczonych (zlecanych) usług jest stale monitorowana i weryfikowana przez CUS. Prowadzone są spotkania, wizyty monitorujące, a także badania ankietowe z mieszkańcami korzystającymi i niekorzystającymi z lokalnej oferty (dotyczy to podopiecznych klubu seniora) oraz rozmowy nieformalne. W ten sposób pozyskiwana jest informacja zwrotna, a także dokonywane są bieżące korekty („dostosowanie do potrzeb...”, „zmieniony wymiar i częstość spotkań...”).

Mocne strony usługodawców to elastyczność, dostęp do wiedzy, chęci i zaangażowanie, a także osadzenie i rozpoznawalność w środowisku lokalnym. Wyzwaniem są ograniczenia budżetowe („ograniczona liczba osób, które można wesprzeć...”), a także częsta rotacja kadry wykonującej usługi. Dodajmy, że w gminie rozwija się działalność kół gospodyń wiejskich, które w przyszłości mogłyby wejść w rolę realizatorów usług społecznych („niektóre dostały środki z ARiMR...”, „zostały zorganizowane dla nich szkolenia z OWES, ale OWES nie ma dla nich oferty, raczej wspiera inne PES-y...”).

Relacje z usługodawcami postrzegane są jako partnerskie, tym bardziej, że prowadzono konsultacje w lokalnym środowisku jeszcze przed rozpoczęciem realizacji projektu pilotażowego („były rozmowy, dyskusje przed złożeniem wniosku projektowego...”). CUS zawarł ok. 40 dwustronnych porozumień z potencjalnymi usługodawcami (organizacjami lub instytucjami) w celu określenia ich zasobów i możliwości współpracy, np. z NGO, NZOZ, PUP („określić potencjał, co mogą zaoferować i czego oczekują...”, „jak chcemy się dowiedzieć, czym się zajmuje dana organizacja, to szukamy w porozumieniach...”).

Po stronie korzyści z funkcjonowania CUS wskazywano przede wszystkim kwestie wizerunkowe, związane ze zmianą sposobu postrzegania instytucji przez mieszkańców (odejścia od stereotypu pomocy społecznej). Do największych trudności zalicza się kwestie prawne, a także rozbudowane procedury i zbędne obciążenia biurokratyczne.

Centrum Usług Społecznych w Srokowie:

CUS w Srokowie jest kolejnym przykładem instytucji działającej w małej, wiejskiej gminie. Diagnoza pod kątem usług społecznych została przeprowadzona przez zewnętrzny podmiot, z zastosowaniem badań ankietowych (m.in. promowanych w mediach społecznościowych), a także metod jakościowych (wywiadów).

Usługi społeczne są zlecane w otwartych konkursach na realizację zadań publicznych, ponadto CUS bezpośrednio zatrudnia osoby wykonujące usługi opiekuńcze. Większość usług świadczy duża organizacja zewnętrzna – olsztyńska FOSa, ponadto CUS współpracuje z miejscowym kołem gospodyń wiejskich („mamy usługę Dobry Dzień, KGW rotacyjnie sprzedają swoje wyroby, inwestują w sprzęt, wybudowały sobie chatę...”) oraz Stowarzyszeniem Kalejdoskop. Warto podkreślić, że ostatnia z wymienionych organizacji jest

nowym podmiotem, powstałym w wyniku działań prowadzonych przez CUS metodą OSŁ - organizowania społeczności lokalnych („wybrano liderów lokalnych i powstało nowe stowarzyszenie...”).

W ocenie CUS liczba i potencjał lokalnych podmiotów są niewystarczające, stąd podjęcie współpracy z organizacją z Olsztyna („na początku nikt się nie zgłaszał...”, „w drugim konkursie sami zaczęliśmy dzwonić, aktywnie poszukiwać...”). Zbyt małe są zasoby kadrowe, statuty istniejących organizacji są niedostosowane do prowadzenia działalności w obszarze usług, ponadto ich przedstawiciele nie są przygotowani do funkcjonowania w modelu usługowym („często są to seniorzy, którzy nie chcą zmieniać swoich przyzwyczajień...”, „to są pionierskie działania, bo gmina nie była wcześniej zintegrowana i rozwinięta pod względem społecznym...”), pewną trudnością jest również spełnienie wymogów wykształcenia i kwalifikacji kadry w przypadku niektórych usług (w przypadku AOOD wymagane jest posiadanie dyplomu).

Usługi są zlecane przez CUS w trybie konkursowym, w ramach lokalnego programu współpracy z organizacjami, który został wydłużony na okres trzyletni. Powyższe rozwiązanie sprzyja stabilizacji i poczuciu bezpieczeństwa. Jakość usług jest stale monitorowana (listy, sprawozdawczość, dokumentacja), ponadto prowadzone są badania ankietowe („z tym jest problem, bo ludzie nie chcą wypełniać ankiet, szybko się zniechęcają...”). Utrzymywane są stałe i dobre relacje z usługodawcami, a kwestie szczegółowe omawiane są na bieżąco („spotkania, rozmowy, to działa w obie strony...”, „na początku był chaos, ale z czasem wszystko się ułożyło...”).

Jako największe atuty usługodawców postrzegana jest ich profesjonalna kadra i elastyczność w sposobie świadczenia usług. W opinii CUS korzystanie z usług podmiotu zewnętrznego przyczyniło się do transferu wiedzy i wzmocnienia podmiotów lokalnych („FOSa pokazała, że można...”), choć tego rodzaju rozwiązanie wiązało się z wyzwaniami („duża odległość z Olsztyna, konieczność dojazdów”, „były pytania, dlaczego wydajemy kasę na zewnątrz...”). Obciążeniem dla CUS była rozbudowana dokumentacja i brak elastyczności, co w pewnym stopniu wynikało z wymogów projektu pilotażowego („teraz dokumentacja będzie okrojona...”, „problemem w projekcie była szybka zmiana usługi, bo to wymagało formalności...”). W ocenie CUS zaprojektowana została zbyt duża liczba usług („z diagnozy wyszły nam 32 usługi...”, „za dużo usług, problemem była koordynacja, kontrola...”), a niektóre

z nich nie sprawdziły się w praktyce lub sposób ich realizacji budził wątpliwości („opaski się nie sprawdziły, przegrzewały się, to były złe rozwiązania techniczne...”). Ponadto istotną cechą gminy jest jej rozproszenie przestrzenne, co wiązało się z trudnościami transportowymi (wykluczenie komunikacyjne, które jest istotną barierą korzystania z lokalnej oferty usługowej dla osób zamieszkujących na obszarach oddalonych od miejscowości gminnej). Przedstawiciele CUS uważają, że usługi powinny być częściowo odpłatne („ludzie zapisują się i nie przychodzą, powinna być choćby opłata za symboliczną złotówkę...”).

Centrum Usług Społecznych w Kurzętniku:

Specyficznym przypadkiem jest CUS w Kurzętniku, które zostało uruchomione 2 lata temu, jednak podjęte działania na rzecz budowania nowej instytucji nie przyniosły pożądanego rezultatu („zmienił się tylko szyld, tabliczka...”). Publicznie formułowanym argumentem na rzecz utworzenia CUS były oszczędności, które miały wynikać z połączenia miejscowego OPS i ośrodka kultury (to rozwiązanie się nie sprawdziło, a instytucje te zostały ponownie rozdzielone). Mimo licznych deklaracji nie zostały podjęte realne kroki, natomiast obecnie – po zmianach personalnych – proces tworzenia CUS ma zostać ponownie uruchomiony od podstaw. Przedstawiciele tej instytucji deklarują wolę przeprowadzenia diagnozy potrzeb, rozszerzenia dotychczasowej działalności w kierunku usług o charakterze powszechnym, a także działań na rzecz inwestycji w infrastrukturę („czekamy na nową perspektywę, na środki zewnętrzne...”, „trzeba zacząć jeszcze raz od początku, uporządkować, zrobić diagnozę, zatrudnić KIPUS-ów, OUS...”). W ocenie CUS potencjał lokalnych podmiotów w kontekście świadczenia usług społecznych jest dalece niewystarczający („mało podmiotów...”, „brak mocy przerobowych...”, „brakuje kadry i liderów społecznych...”, „nie są gotowi do pracy z dokumentacją, dla nich papiery to jest masakra...”, „każdy sobie, nie współpracują ze sobą...”, „koła gospodyń są zamknięte w swoich środowiskach, nie wychodzą na zewnątrz...”). Konieczne jest również dokonanie zmiany sposobu myślenia w JST w kierunku postrzegania usług społecznych jako narzędzia rozwoju lokalnego.

Podsumowując, centra usług społecznych działające w województwie warmińsko-mazurskim mają zróżnicowane doświadczenia w obszarze zlecenia usług społecznych

podmiotom zewnętrznym. Stosowane są różne tryby i rozwiązania, jednak większość rozmówców podziela przekonanie, że pożądane jest upowszechnianie stosowania trybu zamówień publicznych, a także umów wieloletnich (w tym również w trybie otwartych konkursów na realizację zadań publicznych), co sprzyja zmniejszeniu obciążeń administracyjnych, jak również przyczynia się do budowania zasobów i potencjałów realizatorów usług społecznych. Kluczowe znaczenie ma zatem finansowanie usług społecznych, a także zapewnienie stabilnych i opłacalnych ekonomicznie warunków współpracy z usługodawcami. Zwłaszcza w gminach wiejskich potencjał wykonawców usług społecznych jest niewystarczający (zbyt mała liczba podmiotów, brak „mocy przerobowych”, brak przygotowania do podjęcia działalności w modelu usługowym), ponadto warto zwrócić uwagę na różnicę w dostępie do oferty usług społecznych w miastach oraz na obszarach wiejskich.

5.4 Doświadczenia OWES w zakresie wzmacniania PES/PS jako wykonawców usług społecznych

Ośrodki wsparcia ekonomii społecznej w regionie wspierają rozwój usług społecznych i proces deinstytucjonalizacji w ramach dotychczasowej oferty, która wynika ze standardów zewnętrznych, a także z wymogów projektowych. Oznacza to, że OWES nie mają wyodrębnionych usług, dedykowanych temu obszarowi tematycznemu, lecz wspomniane zagadnienia zostały niejako „wplecione” w koszyk usług świadczonych na rzecz różnych grup odbiorców. Obszar usług społecznych znajduje swoje odzwierciedlenie w ofercie/działaniach OWES w następujący sposób:

- Praca z PES/PS prowadzona jest na różnych poziomach: tworzenie nowych podmiotów pod kątem realizacji usług społecznych oraz wspieranie istniejących PES/PS (ekonomizacja, profesjonalizacja, przebranżowienie).
- Animacja, zachęcanie do prowadzenia działań w obszarze usług społecznych, praca z JST, OPS, zespołami ds. ekonomii społecznej („przygotowanie gruntu, budowanie dobrego klimatu...”, „dużo zrobiliśmy pod kątem przygotowania JST i NGO...”, „prowadzimy niekonwencjonalną agitację, a jak jest przygotowana grupa, to wchodzi

doradztwo ogólne i specjalistyczne...”, „organiczna praca z JST, z ludźmi, którzy podejmują decyzje...”).

- Doradztwo, praca z PES/PS („doradztwo specjalistyczne, księgowo, formalno-prawne...”, „to jest głównie usługa dla PES, bo samorzady zostały zabukowane jako klient ROPS-u...”).
- Edukacja, szkolenia, wizyty studyjne (upowszechnianie wiedzy...”).
- Dotacje powiązane z tworzeniem nowych miejsc pracy w obszarze usług społecznych („kandydaci dotacyjni, trzeba im szukać takich usług, które oni będą w stanie zrealizować, to nie mogą być bardzo specjalistyczne usługi, bo do tego potrzeba kadry...”, „do tego potrzebny jest nos społeczny i otwartość na potknięcia, przyzwolenie na popełnianie błędów...”).
- Niektóre zadania (zwłaszcza „miękkie”) są prowadzone w ramach działań pozaprojektowych („te działania są w ramach innych projektów...”), jako uzupełnienie oferty OWES. Część rozmówców uważa, że projekty OWES w ramach nowej perspektywy finansowej zostały „okrojone”, pozbawione tego rodzaju narzędzi, zatem realizacja zadań w obszarze usług społecznych będzie wyzwaniem w kolejnych latach („mniej miękkich narzędzi do pracy, trzeba będzie czerpać z pozaprojektowych...”, „wycofano pewne działania, ale ich nie zabezpieczono w systemie...”, „nie będzie wizyt studyjnych...”, „trochę za bardzo idziemy w biznes i zakładanie PES, bez animacji, inkubowania i diagnozy środowiska, tak jakby ktoś założył, że mamy od razu pracować z przygotowanymi grupami...”).
- Zwiększanie kompetencji kadry menedżerskiej PES/PS, praca z liderami ekonomii społecznej („często jeden na jeden...”, „zarządzanie trudnym personelem...”, „wymagania są high level, bardzo specyficzna działka...”).
- Z perspektywy OWES pożądanym byłoby wzmocnienie współpracy z JST (OPS, CUS...), które powinny prowadzić ustawiczną diagnozę, a na jej podstawie określać obszary niezaspokojonych potrzeb lokalnych. Kolejnym krokiem byłoby tworzenie lub praca nad już istniejącą organizacją przez OWES, aby przygotować ją do roli wykonawcy usług społecznych („żeby weszli w jakiś konkretny obszar, żeby potem złożyli ofertę...”).

Kluczowe kwestie związane z rozwojem usług społecznych w regionie (z perspektywy OWES):

- Większość respondentów sądzi, że system wsparcia ekonomii społecznej w województwie został dobrze zaprojektowany i funkcjonuje sprawnie, ponadto postrzeganym atutem jest współpraca międzyinstytucjonalna. Warto dodać, że stworzono pewne ramy instytucjonalne do rozwoju usług społecznych oraz procesu deinstytucjonalizacji – w tym kontekście wymieniano niedawno opracowany RPDI („jest dobre umocowanie w ROPS...”, „jest aktualna diagnoza, do której można wracać...”).
- Mimo tego wśród respondentów przeważa opinia, że w obszarze usług społecznych występuje deficyt rozwiązań systemowych, ponieważ większość podejmowanych działań ma charakter akcyjny i rozproszony, np. dotyczy to procesu tworzenia CUS, który w większości był realizowany w ramach projektu pilotażowego („potrzebne jest strategiczne podejście władzy, JST...”, „wykorzystanie instrumentów ogólnopolskich, kontakty, wymiana, superwizja...”, „jak zgromadzić wokół tego wszystkich aktorów, zorganizować proces decyzyjny, podejmować strategiczne decyzje...”, „zmiana idzie w dobrym kierunku, ale system nie jest do tego przygotowany, jest wiele podejmowanych prób, porozrzucane działania, pilotaże...”).
- Wyzwaniem jest oddziaływanie na JST, aby w większym stopniu niż do tej pory zlecały usługi społeczne, a także przekształcały ośrodki pomocy społecznej w centra usług społecznych („mamy sygnały, że około 20 procent OPS chce się przekształcać, (...) to byłaby już jakaś masa krytyczna, pokazanie ścieżki...”, „to zależy od ludzi w JST, czy czują sprawy społeczne...”, „gotowość do bycia CUS-em...”, „niski poziom wiedzy w samorządach...”, „potrzeba zaufania, nowych form i nowego języka...”, „niektóre samorządy tworzą CUS-y pod przymusem, ale tak naprawdę ani tego nie czują, ani nie rozumieją...”, „nie wszystkie gminy traktują to poważnie...”, „praca na niedowierzaniu, (...) jak my to tłumaczymy, to zawsze jest niedowierzanie...”, „blokada mentalna, dyrektorki różnych instytucji boją się, że stracą pracę...”, „potrzebna jest zmiana toku myślenia...”, „DPS-y boją się, że deinstytucjonalizacja oznacza ich likwidację...”).
- Liczba i potencjał PES/PS w kontekście realizacji usług społecznych jest niewystarczający. Oznacza to, że sektor ES stoi przed perspektywą profesjonalizacji

i ekonomizacji („CUS-y mają takie doświadczenia, że wcale nie jest tak łatwo znaleźć wykonawców, (...) różne podmioty wstępnie deklarowały współpracę, a potem nikt nie startował w konkursie...”, „JST mówią, że nie ma komu zlecać usług...”).

- Sektor ekonomii społecznej jest niejednorodny. Można w nim wyróżnić kilka segmentów, które wymagają zupełnie innej oferty oraz podejścia ze strony instytucji wsparcia w regionie („są mocni, profesjonalni gracze i drobnica, te małe organizacje, które boją się wchodzenia w nowe działania...”, „brak wiary, że to udźwigną, to wymaga decyzji, a często oni nie chcą kłopotów...”, „w małych organizacjach ludzie mają dodatkowe zajęcie, bo jednak oni pracują zawodowo...”, „niepewność, po co się przygotowywać, reorganizować, jak nie ma pewności, że z tego coś będzie...”, „duża odpowiedzialność i żadnych gwarancji, a trzeba inwestować...”).
- Ważnym wyzwaniem w kontekście wsparcia PES/PS jest znalezienie niszy rynkowej, branży lub konkretnej potrzeby, która może zostać zaspokojona poprzez realizację usług społecznych, co jest wyzwaniem, m.in. ze względu na specyfikę osób zatrudnionych w PES/PS („to muszą być raczej proste prace...”).
- Realizacja wysokiej jakości usług społecznych wymaga profesjonalnej kadry, tym bardziej, że niektóre usługi wymagają specjalistycznej wiedzy, wykształcenia i wysokich kwalifikacji. Powyższe wymogi są o tyle trudne do spełnienia, że PES/PS często zatrudniają osoby z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, doświadczających licznych problemów z funkcjonowaniem zawodowym i życiowym („ze względu na grupę docelową, to będą raczej proste usługi...”). Część rozmówców sygnalizuje, że barierą funkcjonowania PES/PS są również niewystarczające „moce przerobowe”: brak rąk do pracy i częsta rotacja kadry.
- Usługi społeczne często wymagają miejsca ich świadczenia, a także – w wielu przypadkach – sprzętu i wyposażenia. Budowanie zasobów PES/PS oznacza zatem również konieczność inwestycji w „twardą” infrastrukturę i/lub wsparcia JST w dostępie do bazy lokalowej.
- Niezmiernie istotne są również warunki realizacji usług społecznych na zlecenie JST (OPS, CUS...). Najczęściej stosowane są otwarte konkursy na realizację zadań publicznych lub „małe granty”, tymczasem większość rozmówców podziela przekonanie,

że docelowo usługi powinny być zlecane w ramach zamówień publicznych, głównie ze względu na wygodę, szybkość i prostotę na poziomie rozliczeń i sprawozdawczości, ponadto tego rodzaju rozwiązania sprzyjają budowaniu trwałych zasobów i wzmocnieniu potencjału PES/PS („jak zlecamy prywatnej firmie, to przyjmuje się, że ona może zarobić, a jak ma to robić organizacja w konkursie, to ona ma do tego dołożyć, taki paradoks...”, „myślenie w kategoriach, że organizacja ma to robić za darmo, w ramach wolontariatu...”, „brak zaufania do PES-ów...”). Ważnym i wciąż niewykorzystanym instrumentem są klauzule społeczne.

- Warunkiem dobrej współpracy oraz budowania stabilnego systemu usług jest również zapewnienie realizatorom adekwatnych stawek za ich realizację („stawki często są bardzo niedoszacowane, niedowartościowane...”, „taniej już było...”, „bardzo dużo wymagamy od realizatorów...”). Oznacza to, że profesjonalne, wysokiej jakości usługi wymagają odpowiedniego finansowania przez JST.
- Ważna jest również perspektywa czasowa. Większość badanych sądzi, że pożądanym kierunkiem jest realizacja usług społecznych w ramach umów wieloletnich („najczęściej umowy są krótkoterminowe, zawierane w ramach roku budżetowego, a to nie jest najlepsze rozwiązanie...”, „często prawnicy mówią, że coś jest niemożliwe, jest taki brak bezpieczeństwa prawnego...”).
- Współpraca ROPS i OWES: pożądana jest dyskusja na temat nowego podziału ról i obowiązków, a także podejmowania wspólnych działań („w nowym projekcie koordynacyjnym ROPS zawłaszczył ten obszar...”, „powinna być jasna linia demarkacyjna, wspólne działania na zasadzie pomocniczości, subsydiarności...”, „zdrowy kompromis, bo przecież ROPS sam nie da rady...”, „takie zawężanie, ograniczanie, że teraz mamy nie mówić o CUS, bo to jest w projekcie koordynacyjnym ROPS...”, „zabierają nasze narzędzia...”).
- W opinii badanych OWES działające w regionie posiadają profesjonalną kadrę oraz kompetencje w obszarze usług społecznych oraz DI („dotyczy to przede wszystkim specjalistów, w mniejszym stopniu animatorów...”). Ośrodki działające w regionie są prowadzone przez silne organizacje, cenione i rozpoznawalne w ogólnopolskim

środowisku ekonomii społecznej. Pracownicy OWES sukcesywnie się doksztalają, ponadto podejmowana jest współpraca ze środowiskiem akademickim w regionie.

5.5 Perspektywa instytucji regionalnych

W niniejszym rozdziale prezentujemy najważniejsze ustalenia z wywiadów z przedstawicielami regionalnych instytucji, działających w ramach systemu wsparcia ekonomii społecznej (ROPS, IZ RPO WiM, W-MKRES). Wspomniane informacje są cennym uzupełnieniem danych zebranych w środowisku PES/PS, CUS i OWES, tym bardziej, że są one formułowane przez osoby reprezentujące kluczowych aktorów ww. systemu. Tego rodzaju perspektywa jest szczególnie cenna, ponieważ wspomniane instytucje dysponują przekrojową wiedzą na temat różnych aspektów związanych z rozwojem usług społecznych oraz procesu deinstytucjonalizacji (również w ujęciu ogólnopolskim).

W kontekście rozwoju usług społecznych w województwie warmińsko-mazurskim poruszane były następujące zagadnienia:

- Wszyscy rozmówcy podzielają przekonanie, że obszar usług społecznych (w tym również w kontekście deinstytucjonalizacji) jest szansą rozwojową dla sektora ekonomii społecznej w regionie.
- Przeważa pogląd, że system usług społecznych aktualnie znajduje się na dość wczesnym, mało zaawansowanym etapie, choć w ostatnich latach można mówić o postępie („kierunek rozwoju jest właściwy...”, „jesteśmy na początku drogi...”).
- W ostatnich latach temat „zaistniał” w debacie publicznej na poziomie regionu („dużo się o tym mówi, oswojenie z tematem, nazwanie ról...”), co wywołuje refleksję o dotychczasowych doświadczeniach i planach na przyszłość („nowomowa, autoidentyfikacja, redefiniowanie, ponowne nazywanie tego, co robimy...”, „pojęcie usług społecznych jest bardzo ogólne, nie wiem, czy to dobre pojęcie, trzeba je skonkretyzować...”).
- Ważnym wydarzeniem było uchwalenie RPDI, który jest kluczowym dokumentem w kontekście rozwoju usług społecznych oraz procesu deinstytucjonalizacji w regionie

(„są zrobione badania, mamy diagnozę pod RPDl...”, „realizacja RPDl pokaże nam, w jakim miejscu jesteśmy, to będzie nauka i realna weryfikacja...”).

- ROPS znajduje się w fazie uczenia się, w procesie nabywania wiedzy na temat usług społecznych oraz DI. Rezultaty tego procesu będą możliwe do oceny w dłuższej perspektywie czasowej, choć nasi rozmówcy dostrzegają pozytywne zmiany w swojej instytucji („uczymy się, wiemy znacznie więcej niż rok temu...”, „musimy się dalej szkolić, bo temat jest nowy i bardzo szeroki...”).
- Powyższe procesy muszą być „osadzone” w aktualnych trendach społeczno-demograficznych regionu (depopulacja, starzenie się społeczeństwa), również w ujęciu terytorialnym.
- Największe trudności w dostępie do usług występują na obszarach wiejskich, np. wykluczenie cyfrowe i komunikacyjne. Istotną barierą jest również niski potencjał i kondycja finansowa JST („na wsi nie ma usług, są potrzeby, ale GOPS nie jest w stanie zapłacić...”), a także brak bazy lokalowej (miejsc, w których mogłyby być świadczone usługi, np. świetlic wiejskich).
- Do najbardziej deficytowych obszarów usług społecznych (niezaspokojonych potrzeb) należą: usługi opiekuńcze, usługi rehabilitacyjne, ochrona zdrowia, poradnictwo psychiatryczne, usługi asystenckie (w tym na rzecz seniorów, osób z niepełnosprawnościami), usługi terapii rodzinnej, wsparcie edukacyjne dla dzieci do lat 3 (w tym z niepełnosprawnościami), jak również mieszkalnictwo (mieszkania chronione i wspomagane), streetworking i usługi transportowe. Warto zwrócić uwagę również na nierównomierny dostęp mieszkańców miast i wsi do oferty usług społecznych.
- Około 30 jednostek samorządu terytorialnego w regionie deklaruje chęć utworzenia centrum usług społecznych. Oznacza to, że w perspektywie najbliższych kilku lat znacznie zwiększy się liczba gmin, w których organizowany jest nowoczesny system usług społecznych, co będzie ważną zmianą systemową oraz świadomościową.
- Unikatowym rozwiązaniem są zespoły ds. ekonomii społecznej, działające w powiatach (formalne lub nieformalne), które można uznać za „dobrą praktykę”, wypracowaną w regionie. Wyzwaniem jest wykorzystanie ich potencjału w kontekście rozwoju usług

społecznych oraz procesu deinstytucjonalizacji („rozwój usług społecznych, lokalne plany usług, poszerzanie grona usług społecznych...”).

- Ważną rolę do odegrania mają działające w regionie inicjatywy na rzecz sieciowania PES/PS, jak np. Warmińsko-Mazurskie Forum Klubów Integracji Społecznej („dobre praktyki, konferencje, warsztaty, dyskusja o kierunkach rozwoju...”).
- W ramach nowej perspektywy finansowej UE w projektach ośrodków wsparcia ekonomii społecznej wprowadzony zostanie wymóg co najmniej 40 proc. wspartych przedsiębiorstw społecznych, które mają prowadzić działalność w obszarze usług społecznych („w nowym konkursie na OWES to będzie obligatoryjne...”, „będzie kryterium, wskaźnik, że 40 proc. przedsiębiorstw, które OWES będą tworzyć albo wspierać, ma robić usługi społeczne...”).
- W nowym okresie programowania zmieni się również sposób wspierania nowo powstających przedsiębiorstw społecznych przez OWES, tj. zawężony zostanie katalog możliwych do zastosowania instrumentów, a także skrócony okres ich realizacji („wcześniej OWES-y mogły dość szeroko i przez długi okres wspierać przedsiębiorstwa, edukacyjnie, monitorować ich działalność, było takie długofalowe, wieloaspektowe i szerokie wspieranie, a teraz to zostało ukrócone przez Komisję Europejską, stwierdzono, że te przedsiębiorstwa mają bardziej same sobie radzić...”, „miliście duże wsparcie przedsiębiorczości społecznej, a teraz musicie sobie radzić sami...”, „to może być pewien problem, istnieje takie niebezpieczeństwo, że przedsiębiorstwa, po okresie dotacji i pomostówki trochę zostaną pozostawione same sobie...”, przedsiębiorstwa będą rzucone na głęboką wodę...”).
- OWES będą mieć obowiązek pomagania przedsiębiorstwom społecznym w poszukiwaniu usług dostępnych w Bazie Usług Rozwojowych (doradczych i szkoleniowych), a także w pozyskiwaniu środków na ten cel. Oznacza to, że OWES nie będą finansować oraz realizować tych działań bezpośrednio, a jedynie wspierać PS w korzystaniu z ogólnodostępnej oferty.

6. Rekomendacje i wnioski

Poniżej przedstawiamy wnioski i rekomendacje z badania z uwzględnieniem opisu zidentyfikowanych problemów, wizji stanu pożądanego oraz proponowanych kierunków działań (sposobu wdrożenia). W tabeli zostały również zamieszczone pewne odwołania do opisowej części niniejszego raportu.

Tabela 30. Wnioski i rekomendacje

Lp.	Wniosek	Rekomendacja
1	<p><u>Ustalenia badawcze:</u></p> <p>Zagadnienia usług społecznych i deinstytucjonalizacji zostały uwzględnione w kluczowych dokumentach województwa warmińsko-mazurskiego. Oznacza to, że na poziomie planowania strategicznego stworzone zostały warunki, aby ww. obszary uzyskały odpowiednią rangę w hierarchii polityk publicznych regionu. Ponadto system wsparcia ekonomii społecznej oceniany jest jako dobrze zaprojektowany, a mocną stroną województwa warmińsko-mazurskiego jest również współpraca międzyinstytucjonalna. W kontekście rozwoju usług społecznych podejmowane w regionie są liczne działania, jednak są one nieco rozproszone i nie tworzą spójnych rozwiązań o charakterze systemowym.</p> <p><u>Strony w raporcie:</u></p> <p>28-34, 69, 72-73</p>	<p><u>Opis stanu pożądanego:</u></p> <p>Należy dążyć do wykorzystania istniejącego potencjału rozwoju usług społecznych, wzmocnienia koordynacji w tym obszarze, osiągnięcia efektu synergii dzięki dobrej współpracy międzyinstytucjonalnej, czego rezultatem będzie powstanie spójnych rozwiązań o charakterze systemowym.</p> <p><u>Działania i propozycje sposobu osiągnięcia stanu pożądanego:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - wzmocnienie roli ROPS jako koordynatora polityki wsparcia w obszarze usług społecznych - wzmocnienie roli W-MKRES i innych platform wymiany wiedzy oraz doświadczeń w regionie - wykorzystanie istniejących sieci skupiających PES/PS w regionie - wykorzystanie ogólnopolskich forów w ramach sektora ES (transfer wiedzy) - wsparcie procesu tworzenia nowych CUS - wsparcie funkcjonowania istniejących CUS - uzyskanie efektu synergii poprzez wspólne działania ROPS i OWES na rzecz rozwoju usług społecznych (działania w projekcie koordynacyjnym ROPS i uwzględnienie obszaru usług społecznych w ofercie OWES) - realizacja działań RPD1 w oparciu o sektor ekonomii społecznej <p><u>Adresaci:</u></p> <p>ROPS, IZ, W-MKRES, OWES, JST, PES/PS</p> <p><u>Termin realizacji:</u></p> <p>2023-2030</p>

	<p><u>Ustalenia badawcze:</u></p> <p>Kluczowym czynnikiem rozwoju usług społecznych jest zapewnienie ich finansowania przez sektor publiczny, w tym zwłaszcza przez jednostki samorządu terytorialnego. Wyzwaniem są mało stabilne warunki współpracy z JST, a często również brak opłacalności ekonomicznej realizacji usług społecznych. Ze względu na zbyt małą liczbę i niewystarczający potencjał PES/PS, potrzebne są działania na rzecz zbudowania trwałego, profesjonalnego rynku usług społecznych.</p> <p><u>Strony w raporcie:</u></p> <p>46-48, 57-59, 69</p>	<p><u>Opis stanu pożądanego:</u></p> <p>Rekomenduje się zwiększenie oddziaływania na JST, aby w większym stopniu zlecały usługi społeczne PES/PS, a także tworzyły długofalowe, stabilne rozwiązania na rzecz wzmocnienia rynku usług społecznych. Zapewnienie odpowiednich warunków współpracy powinno korespondować z systemem wsparcia usługodawców.</p> <p><u>Działania i propozycje sposobu osiągnięcia stanu pożądanego:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - zapewnienie opłacalnych ekonomicznie warunków realizacji usług społecznych (np. adekwatnych stawek) - preferowanie zlecenia usług w ramach zamówień publicznych, stopniowe odejście od stosowania trybu konkursowego - stosowanie aspektów i klauzul społecznych - dłuższa perspektywa czasowa: stosowanie wieloletnich umów na realizację usług społecznych (np. trzyletnich) - prowadzenie ustawicznej diagnozy potrzeb pod kątem usług społecznych, tworzenie i profilowanie PES/PS pod kątem zaspokojenia ww. potrzeb - utworzenie systemu wsparcia usługodawców na poziomie lokalnym przez JST (OPS, CUS...): budowanie partnerskich relacji, wymiana informacji, edukacja, wzmocnienie potencjału PES/PS, monitorowanie jakości świadczonych usług <p><u>Adresaci:</u></p> <p>ROPS, IZ, W-MKRES, OWES, JST, PES/PS</p> <p><u>Termin realizacji:</u></p> <p>2023-2026</p>
3	<p><u>Ustalenia badawcze:</u></p> <p>Poziom wiedzy na temat usług społecznych w regionie jest niewystarczający, zwłaszcza wśród JST i PES/PS. Tego rodzaju informacje są dostępne w różnych źródłach i nie zawsze aktualizowane. Brakuje standaryzacji sposobu ich prezentowania, np. określonego poziomu szczegółowości, podziału merytorycznego oraz hierarchii ważności, co może być istotne zwłaszcza z perspektywy osób bezpośrednio niezaangażowanych w działania na rzecz ekonomii społecznej/usług społecznych.</p> <p><u>Strony w raporcie:</u></p> <p>40-41, 56, 58, 69, 73</p>	<p><u>Opis stanu pożądanego:</u></p> <p>Proponuje się wzmocnienie polityki informacyjnej w obszarze rozwoju usług społecznych. Warto przeprowadzić szczegółowy przegląd dotychczas wykorzystywanych stron internetowych i mediów społecznościowych (ROPS, OWES). Proponuje się ustanowienie standardu sposobu przekazywania informacji, a także zapewnienie wzajemnej spójności ww. nośników. Idąc tym tropem, rekomenduje się dalszy rozwój strony internetowej ROPS (w tym pod kątem możliwości aktualizacji i zapewnienia dostępu do kompleksowej informacji), która mogłaby pełnić rolę kompendium wiedzy na temat rozwoju usług społecznych i procesu deinstytucjonalizacji w regionie. Ponieważ odbiorcy wsparcia są grupą bardzo zróżnicowaną, proponuje się przyjęcie</p>

		<p>strategii, polegającej na dywersyfikacji sposobu przekazywania informacji (poprzez dostosowanie ich do potrzeb różnych grup docelowych jak np. PES/PS, JST czy biznes tradycyjny).</p> <p><u>Działania i propozycje sposobu osiągnięcia stanu pożądanego:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - przegląd dotychczasowych działań - określenie standardu prezentowanych informacji - wyłonienie wiodącego nośnika informacji - zapewnienie wewnętrznej spójności między różnymi nośnikami (np. stron ROPS i OWES) - dopasowanie sposobu prezentowania informacji do możliwości percepcji i potrzeb różnych grup odbiorców, w tym na poziomie używanego języka - wykorzystanie Zespołów ds. ES jako efektywnych kanałów komunikacji międzysektorowej <p><u>Adresaci:</u></p> <p>ROPS, OWES</p> <p><u>Termin realizacji:</u></p> <p>2023-2024</p>
4	<p><u>Ustalenia badawcze:</u></p> <p>Podmioty ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstwa społeczne w regionie stoją przed koniecznością profesjonalizacji i ekonomizacji, rozumianych jako zbudowanie trwałych zasobów i potencjałów. W tym kontekście wyzwaniem jest stabilizacja i zapewnienie potencjału do realizacji profesjonalnych usług społecznych przez PES/PS, podnoszenie kompetencji menedżerskich, budowanie potencjału instytucjonalnego i wykwalifikowanej kadry.</p> <p><u>Strony w raporcie:</u></p> <p>51-55, 70-71</p>	<p><u>Opis stanu pożądanego:</u></p> <p>Zaleca się podejmowanie działań zmierzających do zwiększenia stabilności finansowej PES/PS oraz ich większej ekonomizacji i profesjonalizacji w kontekście wchodzenia przez nie w rolę realizatorów usług społecznych. Tego rodzaju rekomendacja jest ważną wskazówką dla instytucji wsparcia, w tym zwłaszcza dla OWES.</p> <p><u>Działania i propozycje sposobu osiągnięcia stanu pożądanego:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - inwestowanie w liderów PS i podnoszenie ich kompetencji menedżerskich (m.in. poprzez szkolenia, wizyty studyjne) - wspieranie podnoszenia kompetencji kadry PS - przeznaczenie środków na rozwój PS, np. inwestycyjnych (takie środki będą dostępne w KPO) - wspomaganie bieżącej działalności PS, np. poprzez dostarczenie środków o charakterze płynnościowym (podobne instrumenty uruchomiono w ramach programu „Przedsiębiorstwo Społeczne +) - pomoc lokalowa i rzeczowa - aktywne poszukiwanie nisz rynkowych w obszarze usług społecznych - wzmacnianie współpracy PS z biznesem <p><u>Adresaci:</u></p> <p>OWES, PES/PS, ROPS, JST</p>

		<p><u>Termin realizacji:</u></p> <p>2023-2025</p>
5	<p><u>Ustalenia badawcze:</u></p> <p>Podobnie, jak w innych regionach kraju, sektor ekonomii społecznej w województwie warmińsko-mazurskim jest niejednorodny. W regionie można wyróżnić segment profesjonalnych podmiotów o trwałych zasobach i stabilnej kondycji ekonomicznej, jednak - ogólnie rzecz - biorąc liczba i potencjał PES/PS w kontekście realizacji usług społecznych są niewystarczające.</p> <p><u>Strony w raporcie:</u></p> <p>58-59</p>	<p><u>Opis stanu pożądanego:</u></p> <p>W nawiązaniu do poprzedniego podpunktu, pożądane są działania na rzecz zwiększenia liczby oraz wzmocnienia potencjału PES/PS, aby w przyszłości mogły one wchodzić w rolę wykonawców usług społecznych.</p> <p><u>Działania i propozycje sposobu osiągnięcia stanu pożądanego:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - działania animacyjne skierowane do społ. lokalnych - działania animacyjne skierowane do JST - aktywne poszukiwanie nisz rynkowych w obszarze usług społecznych - działania na rzecz profilowania istniejących PES/PS pod kątem świadczenia usług społecznych <p><u>Adresaci:</u></p> <p>ROPS, OWES, JST, PES/PS</p> <p><u>Termin realizacji:</u></p> <p>2023-2030</p>
6	<p><u>Ustalenia badawcze:</u></p> <p>Rozwój usług społecznych musi uwzględniać kluczowe trendy społeczno-demograficzne regionu (w tym zmniejszanie się liczby ludności i starzenie się społeczeństwa). Do najbardziej deficytowych obszarów usług społecznych (niezaspokojonych potrzeb) należą: usługi opiekuńcze, usługi rehabilitacyjne, ochrona zdrowia, poradnictwo psychiatryczne, usługi asystenckie (w tym na rzecz seniorów, osób z niepełnosprawnościami), usługi terapii rodzinnej, wsparcie edukacyjne dla dzieci do lat 3 (w tym z niepełnosprawnościami), jak również mieszkalnictwo (mieszkania chronione i wspomagane), streetworking i usługi transportowe. Warto zwrócić uwagę również na nierównomierny dostęp mieszkańców miast i wsi do oferty usług społecznych.</p> <p><u>Strony w raporcie:</u></p> <p>73</p>	<p><u>Opis stanu pożądanego:</u></p> <p>Rekomendowane jest uwzględnienie kluczowych trendów demograficznych regionu (depopulacja, starzenie się społeczeństwa), a także zwrócenie szczególnej uwagi na deficytowe obszary usług społecznych (w ujęciu kategoryjnym i terytorialnym).</p> <p><u>Działania i propozycje sposobu osiągnięcia stanu pożądanego:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - inicjowanie nowych PES/PS pod kątem najbardziej deficytowych obszarów usług społecznych - profilowanie dotychczasowych PES/PS pod kątem najbardziej deficytowych obszarów usług społecznych - działania na rzecz wyrównywania szans w dostępie do usług społecznych mieszkańców miast i wsi (np. zapewnienie usług transportowych lub mobilnych na obszarach wiejskich) - prowadzenie ustawicznej diagnozy potrzeb w obszarze usług społecznych <p><u>Adresaci:</u></p> <p>ROPS, OWES, JST, PES/PS</p> <p><u>Termin realizacji:</u></p> <p>2023-2030</p>

Spis tabel, wykresów i ilustracji:

Ilustracja 1. Mapka województwa warmińsko-mazurskiego z podziałem na powiaty i subregiony	7
Ilustracja 2. Podejście badawcze oparte na zasadzie trzech „w”	8
Ilustracja 3. Ramowy schemat procesu badawczego	11
Tabela 4. Etapy i metody badawcze	12
Tabela 5. Struktura zrealizowanej próby PES/PS, CATI, N=61	35
Tabela 6. Korzystanie z usług OWES	37
Wykres 7. Ogólna ocena kondycji ekonomicznej podmiotu	38
Wykres 8. Perspektywa zmiany sytuacji finansowej podmiotu w okresie najbliższego roku	39
Wykres 9. Deklarowana znajomość pojęcia „usług społecznych”	40
Tabela 10. Samoocena poziomu wiedzy na temat różnych aspektów usług społecznych	41
Wykres 11. Obszary działalności prowadzonej przez badane podmioty	42
Wykres 12. Grupy odbiorców usługi społecznych realizowanych przez PES/PS	43
Tabela 13. Liczba lat realizacji usług społecznych przez PES/PS	44
Tabela 14. Liczba PES/PS zatrudniających pracowników/współpracowników w związku z realizacją US	44
Tabela 15. Liczba stałych pracowników zatrudnionych w związku z realizacją usług społecznych	44
Tabela 16. Liczba współpracowników zatrudnionych w związku z realizacją usług społecznych	44
Wykres 17. Udział przychodów wypracowywanych z związku z realizacją usług społecznych	45
Wykres 18. Sposób finansowania usług społecznych realizowanych przez PES/PS	46
Wykres 19. Tryb zlecenia usług społecznych realizowanych przez PES/PS	47
Wykres 20. Stosowanie klauzul lub aspektów społecznych w zamówieniach publicznych na realizację US	48

Wykres 21. Wpływ realizacji usług społecznych na działalność i sytuację ekonomiczną PES/PS	49
Wykres 22. Opłacalność ekonomiczna realizacji usług społecznych dla PES/PS	50
Wykres 23. Trudności związane z realizacją usług społecznych dla PES/PS	51
Wykres 24. Ocena możliwości uzyskania wsparcia przez PES/PS w związku z realizacją usług US	52
Wykres 25. Korzystanie z różnych form pomocy w związku z realizacją usług społecznych przez PES/PS	53
Wykres 26. Chęć skorzystania z różnych form pomocy w związku z realizacją US przez PES/PS	53
Wykres 26. Chęć skorzystania z różnych form pomocy przez PES/PS w związku z realizacją US	54
Wykres 27. Korzystanie ze wsparcia OWES w związku z realizacją usług społecznych ...	55
Wykres 28. Poziom wiedzy na temat możliwości uzyskania wsparcia w związku z realizacją US	56
Wykres 29. Plany kontynuacji świadczenia usług społecznych w kolejnych latach	57
Tabela 30. Wnioski i rekomendacje	75